

ალექსანდრა თევზაძე – თეატრის მხატვარი

საკვანძო სიტყვები: XX საუკუნის ქართული სცენოგრაფია, თეატრისა და კინოს უნივერსიტეტის მუზეუმი, თეატრალური ინსტიტუტი, რუსთაველის თეატრი, კოსტიუმების მხატვარი.

„ალექსანდრა ალექსის ასული თევზაძე დაფიქრდა ქალაქ თბილისში 1896 წელს.“

საშუალო განათლება დაგასრულე 1915 წელს თქნის მედლით და ამავდროულად ხატვას ვსწავლობდი სკოლისთვის და ფოტოების სკოლაში. 1920 წლიდან ხატვას ვასწავლიდი საშუალო სკოლაში (არსებობს ცნობა). შემდეგ ჩავაბარე სამხატვრო აკადემიაში ლანსერესა და შარლომანის კლასში. 1930 წელს, აკადემიის დამთავრების შემდეგ, ვმუშაობდი ხელოვნების მუზეუმში. შემდეგ რუსთაველის თეატრში, ასევე, თეატრალურ ინსტიტუტში კოსტიუმებისა და მთელი სპექტაკლების გაფორმებაზე.

კოსტიუმები მიღერის „ყაჩაღებისთვის“, დეკორაციები მხატვარ გამრეკელი-სა, კოსტიუმები ქობულაძის და თევზაძის, სლაფინის „ინტერვენცია“, დეკორ. მხატ. ირ. გამრეკელი, კოსტიუმები მხატ. თევზაძის, ვ. შვარციხის „ნაბიჭვარი“, დეკორ. მხატ. ქობულაძე, კოსტ. მხატ. თევზაძის, კონრეინუკის „პლატონ კრეჩეტი“, დეკორ. მხატ. ქობულაძე, კოსტ. მხატ. თევზაძე, კ. მდივანის „ალეჯანი“, დეკ. თავაძე, კოსტ. თევზაძე, შანშიაშვილის „არსენა“ დეკ. გამრეკელი, კოსტ. თევზაძე, შ. დადიანის „გუმინდელი“ დეკ. გამრეკელი, კოსტ. თევზაძე, შ. დადიანის „ნაპერწკლიდან“ დეკ. გამრეკელი, კოსტ. თევზაძე.

საოპერო თეატრში ვმონაწილეობდი კოსტიუმების გაფორმებაზე ქართული ხელოვნების დეკადისთვის 1936 წელს მოსკოვში.

ჩემს მიერ რუსთაველის თეატრში გაფორმებულია სპექტაკლები ოსტორვსკის „უდანაშაულო დამნაშავენი“ და სერბის „ჭიქა წყალი“.

ამას გარდა, ბათუმში სუმბათაშვილი-იუჟინის „ლალატი“, სტალინში შ. დადიანის „გეგჭკორი“ და ვერველიას და ლიტოვჩევის „ჩემი შვილი“. თე-

ალექსანდრა თევზაძე.
XX საუკუნის 30-იანი წლები.
ფოტო დაცულია რუსთაველის
თეატრის მუზეუმში.

¹ 1931-1961 წლებში ქ. ცხინვალს სტალინური ერქვა.

ატრალურ ინსტიტუტში ი. ჭავჭავაძის „მაჭანკალი“, ბ. ლავრენიუვის „რღვევა“, გ. ერისთავის „ძუნწი“, ა. ოსტროვსკის „ნიჭიერნი და თაყვანისმცემელნი“, ი. ტურგენიუვის „ერთი თვე სოფლად“ და სხვ. ამავდროულად ვკითხულობდი ლექციებს კოსტიუმის ისტორიაში (არსებობს ცნობა).

მარჯანიშვილის სახელობის თეატრში ვმუშაობდი ლერმონტოვის „მასკარადისა“ და ნახუცრიშვილის „წიწამურის“ კოსტიუმების ვაფორმებაზე.

ამას გარდა, კოსტიუმზე ანსამბლისთვის.

წიგნის გრაფიკაში ვაგაფორმე „შვიდის რესპუბლიკა“, „ბიძია თომას ქონი“ და მაიაკოვსკის „ვინ უნდა იყოს“.

1945 წელს მხატვართა კავშირში საზოგადოებრივი საქმიანობისთვის დაჯილდოვებული ვარ მედლით დიდ სამამულო ომში გამოჩენილი შრომითი მამაცობისთვის.

7 ივლისი, 1967 წ.

ა. თევზაძე²

რუსულ ენაზე დაბეჭდილი ამ დოკუმენტის ბოლოში მელნით რუსულადვე გაკეთებული მინაწერია: „1945 წელს დავამთავრე მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტი, ... (მოდევნო ორი სიტყვა არ იკითხება – ი. დ.) თევზაძე-გურგენბეკოვა“.

ალექსანდრა თევზაძის ავტობიოგრაფია მხატვრის ცნობებისა და შემოქმედების შესახებ ჩემს ხელთ არსებული ერთადერთი დოკუმენტია. ავტობიოგრაფიის დაწერის მომენტისთვის მხატვარი 71 წლისაა. საგარაუდოდ, იგი სრულად უნდა ასახავდეს შემოქმედის მოღვაწეობის ძირითად ასპექტებს.

სამწუხაროდ, ალ. თევზაძის შესახებ ინფორმაცია იმდენად მწირია (შეიძლება ითქვას, თითქმის არ არის), რომ მხატვრის ცნობების და შემოქმედების რეკონსტრუქცია რთულდება. ამიტომ „ავტობიოგრაფიის“, როგორც დოკუმენტური წყაროს მნიშვნელობა, განსაკუთრებულია. არც სახელოვნებათმცოდნეო ლიტერატურაში არსებობს ნაშრომი ალ. თევზაძის შემოქმედების შესახებ. ასეთ ვითარებაში ნებისმიერი სახის ცნობა, მასალა, რომელიც შესაძლოა პირდაპირ ან ირიბად იყოს დაკავშირებული მხატვართან, დიდ მნიშვნელობას იძენს.

ალ. თევზაძის შემოქმედების კონკრეტულ ნიმუშებზე მსჯელობს ხელოვნებათმცოდნე ე. თუმანიშვილი ნაშრომში: „შოთა რუსთაველის სახელობის აკადემიური თეატრის მუზეუმში დაცული კოლექციის ზოგადი დანახიათებისათვის (XX ს-ის 20-40-იანი წლების ესკიზები)“.³ მკვლევარი აღნიშნავს: „გამომსახველი და მეტყველია მხატვარ ა. თევზაძის (დაბ. 1896 წ. ვარდაცვალების თარიღი დაზუსტებით არ არის ცნობილი) მიერ სპექტაკლ „მაისტერისთვის“ (ავტ. ი. კაჩერვა, ვანუხორციელებული დადგმა. 1935 წ.) შესრულებული ესკიზები, სადაც მხატვარი ამა

² ა. თევზაძის ავტობიოგრაფია დაცულია საქართველოს ხელოვნების სასახლე - კულტურის ისტორიის მუზეუმში.

³ Ars Georgica, 2015, ელექტრონული ჟურნალი.

<http://www.georgianart.ge/indeX.php/ka/2010-12-03-16-25-41/177--XX-20-40-.html>

თუ იმ დამახასიათებელი პოზის, ჟესტის, მიმიკის მეშვეობით მკვეთრად ავლენს პერსონაჟთა ხასიათს, თითო-ორიოლა ზუსტად მიგნებული შტრიხით სხარტად, ზოგჯერ მახვილი იუმორითაც გადმოსცემს მოქმედ გმირთა ტიპაჟს“. როგორც ვხედავთ, უცნობია მხატვრის გარდაცვალების თარიღიც.

მნიშვნელოვანია, რომ ალ. თევზაძის ესკიზების რამდენიმე ნიმუში გამოქვეყნებულია რუსთაველის თეატრის კატალოგში (ციციშვილი მ., ვაჩიშვილი ნ., თეატრის მხატვრობა 1920-1950, შოთა რუსთაველის სახელობის თეატრის კოლექცია, თბილისი, 2008, გვ. 148-151). კერძოდ, ა. შანშიაშვილის „არსენას“ და ა. კოჩერვას „მაისტერისთვის“ შესრულებული კოსტიუმის შვიდი ესკიზი. ტექსტში ვკითხულობთ: „თავისი მოკრძალებული წვლილი შეიტანეს თეატრალურ-დეკორატიულ ხელოვნებაში ა. თევზაძემ და მ. ვოცირიძემ (1901-1975)“. ა. თევზაძის მიერ შესრულებული კოსტიუმების ესკიზები ნათელ წარმოდგენას გვიქმნის პერსონაჟების ჩატყულობასა და მათ განსხვავებულ ხასიათზე („მაისტერი“, 1936 წ.; „არსენა“ 1936 წ.)“.⁴

საქართველოს შოთა რუსთაველის თეატრისა და კინოს სახელმწიფო უნივერსიტეტის მუზეუმში დაცული ესკიზების კოლექციაზე მუშაობისას, სხვა მხატვრებთან ერთად, ყურადღება მიიქცია ალ. თევზაძის ნამუშევრებმაც.⁵ სწორედ აქედან დაიწყო მხატვრის შემოქმედებით დაინტერესება და მისი შესწავლა.

საქართველოს ხელოვნების სასახლეში დაცული დოკუმენტი – მხატვრის ავტობიოგრაფია – აღმოჩნდა ის გზამკვლევი, რომლის მიხედვითაც გავეცანი რუსთაველის თეატრის მუზეუმში, ხელოვნების სასახლეში დაცულ ესკიზებს. გამოიკვეთა, რომ ალ. თევზაძის შემოქმედებითი მემკვიდრეობა მხოლოდ თეატრს უკავშირდება. მისი ნამუშევრები – დეკორაციის ესკიზები (შედარებით მცირე რაოდენობით) და ათეულობით კოსტიუმის ესკიზი და ტიპაჟია.

საგანგებოდ აღნიშვნის ღირსია, რომ რუსთაველის თეატრის მუზეუმში არსებულ ალ. თევზაძის მიერ შესრულებულ კოსტიუმის ესკიზებს სპექტაკლებისთვის: „არსენა“, „გუმინდელნი“, „მაისტერი“ და „პლატონ კრეჩეტი“ (45 ესკიზი) მინიჭებული აქვს კულტურული მემკვიდრეობის მოძრავი ძეგლის სტატუსი.⁶ სამწუხაროდ, ჯერჯერობით უცნობია ალ. თევზაძის დაზგური შემოქმედება. ხელოვნების სასახლეში დაცულია მის მიერ შესრულებული რამდენიმე ფერწერული და გრაფიკული პორტრეტი: სანდრო ახმეტელის, თამარ წულუკიძის და ეკატერინე სონაძის პორტრეტები. კერძო კოლექციაში ინახება ალ. თევზაძის „ნატურმორტი“.

აღექსანდრა თევზაძის შემოქმედებაზე მუშაობის დროს ინტერნეტით გავეცანი სტატიას ლადო გუდიაშვილის შესახებ, რომელშიც ავტორი, გერმანე წვერიანიშ-

⁴ ციციშვილი, ვაჩიშვილი, თეატრის მხატვრობა 1920-1950, 2008, გვ. 34.

⁵ დოლიძე, „მეხსიერების ისტორიიდან“ - ესკიზების კოლექცია, „ART კვლევები“, III, 2021, გვ. 14-54.

⁶ საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის მინისტრის 2012 წლის 29 მაისის ბრძანება 3/178.

ვილი,⁷ ივონებს ლადო გუდიაშვილთან შეხვედრას. „*Она произошла следующим образом. С нами в квартире моих родителей какое-то время жила наша близкая родственница - художница Александра Тевзадзе. Она пребывала в творческой дружбе с Гудиашвили. Он как-то пришел к нам с целью провести ее и поделиться волновавшими их новостями... Мне запомнилось его шутовское признание о том, что его работа по оформлению сцен грузинской комической оперы на подмостках Свердловского (ныне Екатеринбургского) театра оперы и балета едва не обернулась (из-за множества мелких бюрократических препон) трагедией для него.*

В нашем семейном архиве сохранилось его письмо к ней, отправленное им из Свердловска, где он, как художник, оформлял оперу грузинского композитора Виктора Долидзе «Кето и Коте» (это - оперный вариант комедийного спектакля «Ханума»). В этом письме запомнившийся мне каламбур воспроизведен слово в слово. Мимолетная моя встреча с ним пробудила во мне повышенный интерес к его личности и судьбе. Чем я и решил поделиться в этой статье“⁸

სტატიიდან ირუვევა, რომ ლადო გუდიაშვილს და ალექსანდრა თევზაძეს შემოქმედებითი მეგობრობა აკავშირებდათ. როგორც გერმანე წვერიანიშვილი აღნიშნავს, მშობლების ბინაში ცხოვრობდა მათი ნათესავი, მხატვარი ალექსანდრა თევზაძე. სტატიის ავტორი იხსენებს ლადოს ვინიტებს ალექსანდრასთან, როცა იგი მუშაობდა ქ. სვერდლოვსკის ოპერისა და ბალეტის თეატრის სცენაზე ვიქტორ დოლიძის „ქეთო და კოტე“ გაფორმებაზე. ავტორი, ასევე, აღნიშნავს მათ საოჯახო არქივში დაცულ ლადოს წერილს ალ. თევზაძესადმი. ეს ინფორმაცია 1940-იან წლებს განეკუთვნება, ვინაიდან ქ. სვერდლოვსკში „ქეთო და კოტე“ სწორედ 1940 წელს დაიდგა.

სტატიის გაცნობისთანავე თხოვნით მივმართე ბატონ გერმანე წვერიანიშვილს მოეწოდებინა მის ხელთ არსებული ცნობები მხატვრის შესახებ. სრულად მომყავს მის მიერ გაზიარებული ინფორმაცია:

„მე პირადად ვიცნობდი ქალბატონ ალექსანდრას (ჩემი დის, ელისოს, დედამთილი ვახლდათ) დიდ პატივს ვცემდი მას, ვინაიდან ქართველი ინტელიგენციის ბრწყინვალე წარმომადგენელი იყო. მიუხედავად იმისა, რომ ა. თევზაძე ჩემზე გაცილებით უფროსი იყო, ჩვენ შორის კეთილი ურთიერთობა არსებობდა. საუბრის წამყვანი უფრო ხშირად ქ-ნი ალექსანდრა იყო. მის ერუდიციას საზღვარი არ ჰქონდა. მეტყველებდა ქართულად, რუსულად და ფრანგულად, მაგრამ უფრო ხშირად – ლიტერატურულ რუსულ ენაზე.

⁷ გერმანე წვერიანიშვილი, მედიცინის დოქტორი, მწერალი და ჟურნალისტი. ათეულობით წიგნისა და ნარკვევის ავტორი. დაბადებულია თბილისში 1927 წელს. სამედიცინო ინსტიტუტის დამთავრების (1951) შემდეგ სამუშაოდ რუსეთში გაანაწილეს. მას შემდეგ ცხოვრობს ქალაქ სოჭში.

⁸ Цверьянишвили Г., Гений Грузинского Народа – Ладос Гудиашвили, Журнал громких событий <https://zvezdasochi.ru/tpost/1410h0kr52-genii-gruzinskogo-naroda-lado-gudiashvili>

თავს იჩენდა როგორც ღრმა ხელოვნებათმცოდნე მკვლევარი, ფიროსმანისა და ფრანკ იმპრესიონისტთა მოღვაწეობის მცოდნე. დიდ პატივს სცემდა ლადო გუდიაშვილს, ელენე ახვლედიანს, აგრეთვე, ბაჟბეუქ-მელიქოვს.

ქ-ნი ალექსანდრა ორჯერ იყო ვათხოვილი. მისი პირველი მეუღლე იყო ირაკლი ლუკაშვილი. მისგან შეეძინა ძე – არჩილი (ხუროთმოძღვარი). ადრე დაქვრივდა. მეორე ქმრის გვარი ვურგენბეჟოვი იყო. მე მათ არ ვიცნობდი.

ა. თეზაძე გარდაიცვალა 1976 წელს, არჩილი – 1979 წელს.

არჩილს შთამომავლები არ დარჩენია. დედის გარდაცვალების შემდეგ თანდათან გაუყვია ქონება, მათ შორის არა მარტო ალექსანდრას ნამუშევრები, არამედ ნიუო ფიროსმანისაც. კარგად მახსოვს, რომ მას ფიროსმანის ორი სურათი ეკიდა კედელზე თბილისელი მეთუღუნეების გამოსახულებით. ვის ხელში მოხვდა ეს სურათები ჩემთვის უცნობია.

სავარაუდოდ, დღესაც ცხოვრობენ ალექსანდრას ბინაში, მაგრამ ვინ – არ ვიცი. იგი ცხოვრობდა თავისუფლების მოედანთან ახლოს, მეორე სართულზე სახლისა, რომელიც რევოლუციამდელ პერიოდში აიგო მეწარმე დოლუხანოვის მიერ...⁹

რაც შეეხება წერილს, რომელიც ლადო გუდიაშვილმა გამოუგზავნა, სამწუხაროდ, ბინიდან-ბინაში არაერთგზის გადასვლისას დაიკარგა“.

მხატვარს სტატიის ავტორისთვის თავისი ხელით შესრულებული ნატურმორტიც უჩუქებია (ტ. ზ. 28,5 X 43 სმ).

ბატონი გერმანეს ინფორმაციაზე დაყრდნობით, ცნობილი ხდება მხატვრის გარდაცვალების თარიღი – 1976 წელი, ასევე, გასაგებია ავტობიოგრაფიაზე გაკეთებული მხატვრის ხელმოწერაც – თეზაძე-ვურგენბეგოვა. ამ ცნობებისა და მასალების შეჯერებით ალ. თეზაძის ცხოვრებისა და შემოქმედების ძირითადი ეტაპები შესაძლოა ასე ჩამოვყალიბოთ:

ალექსანდრა თეზაძე დაიბადა თბილისში, 1896 წელს. სკოლის პარალელურად, რომელიც 1915 წელს წარჩინებით (ოქროს მედალზე) დაამთავრა, ხატვას სწავლობდა სკლიფასოვსკისა და ფოგელის სამხატვრო სკოლაში.

XX საუკუნის დასაწყისში თბილისში ორი სამხატვრო სკოლაა – კაკასიის საზოგადოების ნატიფ ხელოვნებათა ფერწერისა და ქანდაკების სკოლა და კერძო სამხატვრო სკოლა, რომელსაც ნ. სკლიფასოვსკი ხელმძღვანელობდა. აქ სწავლობდა მრავალი, შემდეგში ცნობილი მხატვარი – ს. ვალიშევსკი, ე. ახვლედიანი, ს. ქობულაძე და სხვ.¹⁰ ამ სკოლაში სწავლობდა ალ. თეზაძეც.

1920 წლიდან ალ. თეზაძე უკვე თავად ასწავლის ხატვას საშუალო სკოლაში, რაც იმ დროისათვის ერთგვარი ტენდენციის სახეს ატარებდა. მალე სწავლას აგრძელებს ახალდაარსებულ (1922 წ.) სამხატვრო აკადემიაში. პირველი ნაკადი სამხატვრო აკადემიამ 1930 წელს გამოუმუშა. ალ. თეზაძეც ერთ-ერთი პირველი თაობის კურსდამთავრებულია. მაშინ სამხატვრო აკადემიაში ოთხი ფაკულტეტი

⁹ დღევანდელი გერონტი ქიქოძის ქუჩა თბილისში.

¹⁰ Беридзе, Езерская, Искусство Советской Грузии, 1975 г. გვ. 31.

ფუნქციონირებდა: ფერწერის, გრაფიკის, არქიტექტურისა და ქანდაკების. აკადემიას ხელმძღვანელობდა გიორგი ჩუბინაშვილი. აქ „ასწავლიდნენ გიგო გაბაშვილი, იაკობ ნიკოლაძე, არაჩვეულებრივი ფერმწერი და გრაფიკოსი ევგენი ლანსერე, გრაფიკოსი იოსებ შარლემანი – დიდი ცოდნისა და მრავალმხრივი კულტურის ადამიანი, რომელმაც თავისი ცხოვრება სამუდამოდ დაუკავშირა საქართველოს“.¹¹ სწორედ ლანსერესა და შარლემანთან მიიღო სამხატვრო განათლება ალ. თევზაძემ და სავარაუდოდ, ეს გრაფიკის ფაკულტეტი უნდა ყოფილიყო. იოსებ შარლემანი (1880-1957) 1922 წლიდან ხელმძღვანელობდა თბილისის სამხატვრო აკადემიაში გრაფიკის ფაკულტეტს, ევგენი ლანსერე (1875-1946) კი თბილისის სამხატვრო აკადემიის პროფესორი იყო.¹²

ავტობიოგრაფიის მიხედვით, 1930 წელს, აკადემიის დამთავრების შემდეგ, ალ. თევზაძემ მუშაობა დაიწყო ხელოვნების მუზეუმში. შემდეგ რუსთაველის თეატრში, ასევე, თეატრალურ ინსტიტუტში კოსტიუმებისა და სპექტაკლების მთლიან გაფორმებაზე. აქედან მოყოლებული, მხატვრის ცხოვრება და შემოქმედება მთლიანად თეატრს უკავშირდება.

როგორც შოთა რუსთაველის თეატრისა და კინოს სახელმწიფო უნივერსიტეტის მუზეუმში დაცული ესკიზების კვლევაში აჩვენა, ალექსანდრა თევზაძე თეატრალურ ინსტიტუტში სპექტაკლებს აფორმებდა 1940-1952 წლებში.¹³ განსაკუთრებით აქტიური იყო მისი მოღვაწეობა ახლად აღდგენილი თეატრალური ინსტიტუტის პირველ წლებში (1940-1941). ამ პერიოდში მხატვარი პარალელურად რუსთაველის თეატრში მუშაობს (1932-1941). სპექტაკლებს აფორმებს, ასევე, მარჯანიშვილის თეატრში, ბათუმისა და ცხინვალის თეატრებში.

მხატვრის ინტერესის საგანია წიგნის გრაფიკაც. გაფორმებული აქვს რამდენიმე ნაწარმოები. მუშაობდა კოსტიუმებზე ანსამბლისათვის. თუმცა კონკრეტულად რომლისთვის, ავტობიოგრაფიაში არ არის მითითებული. მონაწილეობდა საოპერო სპექტაკლების კოსტიუმების შექმნაზე ქართული ხელოვნების დეკადისთვის მოსკოვში (1936).

ალექსანდრა თევზაძე გარდაიცვალა 1976 წელს, 80 წლის ასაკში.

შემოქმედება

XX საუკუნის 30-იანი წლები, როდესაც ალ. თევზაძე გამოდის შემოქმედებით ასპარეზზე, მრავალმხრივ საინტერესო პერიოდია. ქართულ მხატვრობაში და, ზოგადად, ხელოვნებაში ჯერ კიდევ მძლავრია 20-იანი წლების მოდერნისტული მხატვრული ტენდენციები, 30-იან წლებში თანდათან ჩნდება რეალისტურ-

¹¹ Беридзе, Езерская, Искусство Советской Грузии, 1975 г. გვ. 32.

¹² თეატრის მხატვრობა, კოტე მარჯანიშვილის სახელობის თეატრის კოლექცია, 2008, გვ. 224.

¹³ დოლიძე, „მეხსიერების ისტორიიდან“- ესკიზების კოლექცია, „ART კვლევები“, III, 2021, გვ. 14-54.

-თხრობითი და ერთგვარად, ილუსტრატურული მიდგომა. ეს „სოცრეალიზმის“ ხელოვნებაში თანდთანობით დანერგვის პერიოდია. „XX საუკუნის 30-იანი წლების ბოლოდან თეატრში მოღვაწე ქართველი მხატვრები ძლიერი იდეოლოგიური წნეხის ქვეშ აღმოჩნდნენ. ისინი იძულებული იყვნენ შეეცვალათ თავისი პოზიციები, 1920-იანი წლების ავანგარდული მიმართულებების მრავალმხრივი გამოყენება. 1930-იანი წლების ბოლოს სცენური სივრცის მიმართ შედარებით მარტივი დამოკიდებულებით შეიცვალა. თუ 1920-იან წლებში მხატვრები სცენის მთელ გარემოს ითვისებდნენ, სადაც ლაკონური, აბსტრაქტულ-გეომეტრიული კონსტრუქციები მსახიობებს მოქმედების განსაკუთრებულ რიტმს, მიზანსცენათა კონტრასტულ შეპირისპირებისა და ფსიქოლოგიური მსახველების გადაწყვეტას სთავაზობდნენ, 1930-იანი წლების ბოლოდან ისინი იძულებული გახდნენ სცენა თხრობით-ლიტერატურულ დონემდე დაეყვანათ. რეალისტური პანო-სურათები სცენის ფონად წარმოედგინათ, რომლებიც იმთავითვე პიესის მსახველობას ბანალურ იერს ანიჭებდა. მაგრამ თეატრი, თავისი სპეციფიკით, პირობითი სამყაროა, რომლის სინთეზური ორგანიზმი უფრო გამძლე აღმოჩნდა მხატვრული წარმოსახვისა და ფანტაზიათა რეალიზებისთვის, ვიდრე იგივე პერიოდის ფერწერა და ქანდაკება“.¹⁴

აღნიშნული პერიოდი უაღრესად საინტერესო ძიებების ხანაა ქართული თეატრისთვისაც. კ. მარჯანიშვილისა და ს. ახმეტელის შემოქმედება განსაზღვრავს არა მხოლოდ საქართველოს ორ სახელმწიფო თეატრში მიმდინარე მხატვრულ პროცესებს, არამედ ქვეყნის მასშტაბითაც. ასეთია კ. მარჯანიშვილის თეატრის სადღესასწაულო სულისკვეთებით გაჯერებული სინთეზური სპექტაკლები და ს. ახმეტელის გმირულ-რომანტიკული თეატრალური სამყარო.

„მდიდარი საუკუნოვანი ტრადიცია გააჩნია ქართულ თეატრალურ მხატვრობას. მის ფუძემდებლად ირაკლი გამრეკელი და პეტრე ოცხელი ითვლება და პროფესიულ დონეზე ჩამოყალიბებას იწყებს XX საუკუნის 20-იანი წლებიდან, როცა ქართულ თეატრში მოვიდნენ ქართული თეატრის რეფორმატორები – კოტე მარჯანიშვილი და სანდრო ახმეტელი. განვითარების გზაზე სცენური კონსტრუქციისა და ფერწერულობის სინთეზი გადაიხლართა, შეერწყა აბსტრაქტულ ფორმებს. დომინირება დაიწყო სცენური სივრცის მახვილგონივრული გამოყენების პრინციპმა, მაღალ ოსტატობას მიაღწიეს სხვადასხვა ინდივიდუალობის მქონე მხატვრებმა...“¹⁵

სწორედ 1920-იანი წლებიდან იწყება ქართული პროფესიული სცენოგრაფიის ისტორია. პეტრე ოცხელი (1907-1937), ვალერიან სიღამონ-ერისთავი (1889-1943), ირაკლი გამრეკელი (1894-1949), ელენე ანვლედიანი (1901-1975), დავით კაკაბაძე (1889-1952), ლადო გუდიაშვილი (1896-1980), კირილე ზდანევიჩი (1892-1969), სერგო ქობულაძე (1909-1978), სოლომონ ვირსალაძე (1909-1989), დიმიტრი თავაძე (1911-1990) ქართული სცენოგრაფიის საწყისებთან დგანან.

¹⁴ ციციშვილი, ვაჩეიშვილი, თეატრის მხატვრობა 1920-1950, 2008, გვ. 12.

¹⁵ ისტორიული სცენური სამოსელი, თბილისი, 2015, გვ. 14.

1930-იანი წლების დასაწყისში, ალ. თევზაძე რუსთაველის თეატრში იწყებს მუშაობას. საგარეოდ 1932 წლიდან, ის ს. ქობულაძესთან ერთად შილერის „ყაჩაღების“ კოსტიუმებზე მუშაობს. ამის შესახებ მხატვარი ავტობიოგრაფიაში წერს. სპექტაკლის მხატვრული გაფორმება ირ. გამრეკელს ეკუთვნის. წარმოდგენა „In Tirannos“-ის სახელწოდებით მიდიოდა და ალ. ახმეტელის ერთ-ერთი საეტაპო სპექტაკლი იყო. „...გამრეკელის არცერთი სცენოგრაფია არ არის ისეთი სიმბოლური, მონუმენტური და ფუნქციონალური, როგორც „ყაჩაღებისა“. ყოველი ესკიზი მაღალი სახვითი ღირებულებისაა. მათში მოდერნის სტილისათვის დამახასიათებელი ხაზის პლასტიკა, სილუეტის მკაფიოება, გამოსახულების გაზვიადებული დეკორატიულობა, მსახიობთა სამოქმედო გარემოს მოხერხებულობასა და კონკრეტულობასთანაა შერწყმული“.¹⁶

რუსთაველის თეატრში სპექტაკლის ფ. შილერის „In Tirannos“ სხვადასხვა წლების პროგრამებია დაცული. დადგმა ს. ახმეტელის და შ. აღსაბაძის, მუსიკა ივ. გოგიელის, მხატვარი ირ. გამრეკელი, კოსტიუმების მხატვრად კი სხვადასხვა წლის პროგრამაში განსხვავებულადაა მითითებული:

– 1932-33 და 1934-35 წლების სეზონების პროგრამებში კოსტიუმების მხატვრად მხოლოდ ს. ქობულაძეა.

– 1935-1936 წლების სეზონის პროგრამაში კი ვკითხულობთ: „კოსტიუმები – ს. ქობულაძის და ს. თევზაძის“ (ალექსანდრა – სპა თევზაძე. არაერთ პროგრამაში გზვდებით ასეთ ფორმას – ს. თევზაძე).

ფ. შილერის „In Tirannos“ (პრემიერა: 09.02.1933) თეატრმა ორი წლის განმავლობაში ასჯერ ითამაშა. გზვთ „რუსთაველის თეატრის“ 1934 წლის 16 დეკემბრის მთელი ნომერი საგანგებოდ მიეძღვნა შილერის „ყაჩაღების“ მე-100 წარმოდგენის გამართვას. გზვთში სხვადასხვა ავტორის წერილია მიძღვნილი რუსთაველის თეატრისა და კონკრეტულად შილერის ყაჩაღებისადმი. ია ქანთარია სტატიამი „ერთი ფურცელი ისტორიიდან“ ვკითხულობთ: „პირველად „ინ ტირანოს“-ზე მუშაობის დროს სანდრო ახმეტელმა განმარტა თეორია „სიმფონიური“ წარმოდგენისა. სამზადისის პროცესში სიმფონიურობა გულისხმობს სხვადასხვა შენაკადების ისეთ შენაერთს, რომელიც დასრულებულ ფორმაში ჰქმნის ერთ მთლიან გამმას. სათეატრო შემოქმედების სირთულე და მრავალფეროვნება მითხლავს დრამატ. ლიტერატურის, მსახიობის შემოქმედების, მუსიკისა და მხატვრობის ისეთ შეერთებას, რომ ძირითადი გამტარებელი იმ იდეისა, რასაც ისახავს თეატრი – მსახიობი ჩაყენებული იქნას ისეთ ემოციონალურ ატმოსფეროში, როდესაც მისი შემოქმედება ამ ელემენტებს შემკრეფ და გამტარებელ მწვერვალად უხდება. ვადაჭრით შეიძლება თქმა, რომ დამდგმელთა ეს განმარტება ზუსტად გაიგეს წარმოდგენის უფლებიანმა თანაავტორებმა მუსიკოსმა და მხატვარმა. ირ. გამრეკელის ძლიერმა ფანტაზიამ მკვეთრად მოხაზა ისტორიულობა არა თვით მიზნობით ისტორიულობის ჩვენებით, არამედ პიესის მოქმედებათა განვითარების ზუსტი თანმიმდევრობით.

¹⁶ ციციშვილი, ვაჩიშვილი, თეატრის მხატვრობა 1920-1950, 2008, გვ. 20.

კონსტრუქცია ირ. გამრეკელის არ არის დანართი წარმოდგენის, ყავახანა – სარდაფი-ტვირთი ეპოქის. სასახლე-ხავსი და ოქრო მონუმენტალობა და სიცივე, ფულურო მუნა სიმბოლო ლატაკთა თავშესაფრის, ზინლის და პროტესტის. ირ. გამრეკელს შესაფერისი თანამუშაუბი აღმოჩნდნენ მხ. ს. ქობულაძისა და ალ. თევზაძის სახით, რომელთაც მეტად რთული ამოცანა მორთულობის ისტორიულობა წარმოდგენის ძირითად სტილის შესაფერისად დაუმორჩილეს... აი, ის საშემოქმედო პირველი ღველფი პირველ კლასიკურ პიესასე ჩვენს თეატრში“.¹⁷

ფ. შილერის „In Tirannos“-ის მე-100 საიუბილეო სპექტაკლისადმი მიძღვნილ ამ გაზეთში ქობულაძესთან ერთად ალ. თევზაძის ფოტოცაა გამოქვეყნებული. გასათვალისწინებელია, რომ გაზეთი 1934 წლის 16 დეკემბერსაა გამოშვებული. ამიტომ გაუგებარია, თუნდაც ამ პერიოდის პროგრამებში ალ. თევზაძე რატომ არ ფიგურირებს სპექტაკლისთვის შექნილი კოსტიუმების თანაავტორად (მხოლოდ 1935-1936 წლების სეზონის პროგრამაშია).

რუსთაველის თეატრის მუზეუმში დაცულია ალ. თევზაძის მიერ შესრულებული ერთი ესკიზი – ქალის კოსტიუმი¹⁸ (სავარაუდოდ ამალიას – თ. წულუკიძე).¹⁹ შავ ფონზე მთელი ტანით გამოსახული ქალის ფიგურა თეთრი საყელოთი და ფართო სამაჯურებით გაწყობილ შავ კაბაშია წარმოდგენილი. მსუბუქად ორნამენტირებული ხავერდის ჩანართით კაბის მთელ სიგრძეზე და ჰაეროვანი გამჭვირვალე მოსასხამით. სტილისტურად ესკიზი სპექტაკლის კოსტიუმების ქობულაძისეულ საერთო გადაწყვეტაში ჯდება. შილერის „ყაჩაღები“ ალ. თევზაძისთვის სავარაუდოდ პირველი სპექტაკლია რუსთაველის თეატრში (სურ. 1).

სურ. 1. ფ. შილერის „In Tirannos“, 1933. ქალის კოსტიუმი. რუსთაველის თეატრის მუზეუმი.

ირაკლი გამრეკელთან ერთად სპექტაკლზე მუშაობა ალ. თევზაძისთვის, რომელმაც სამხატვრო აკადემია ორი-სამი წლის წინ დაამთავრა, მნიშვნელოვანი გამოწვევა და, ამავედროულად, დიდი გამოცდილება იქნებოდა. 1932 წელს მოვიდა რუსთაველის თეატრში ს. ქობულაძეც. „... თეატრში მისვლისთანავე სერგო ქობულაძე „სანდრო ახმეტელის

¹⁷ გაზ. „რუსთაველის თეატრი, 1934 წლის 16 დეკემბერი.

¹⁸ ესკიზის ზურგზე ასეთი შინაარსის მინაწერია: „ყაჩაღები“. ეს ესკიზი ირ. გამრეკელისაა და ნარჩენი კი ქობულაძის“. გამრეკელი გადაშლილია და იქვე მიწერილია „მხატ. ალ. თევზაძისა“. სავარაუდოდ, ეს წარწერა ავტორის დაზუსტების შემდეგ გაკეთდა.

¹⁹ ფოტო გამოქვეყნებულია სალიტერატურო გაზეთში, 1933 წლის 22 თებერვალი, #4(31).

დავალებით შილერის პიესისთვის „ყაჩაღები“ კოსტუმების ესკიზებზე იწყებს მუშაობას. მას ამ სპექტაკლის, ჯერ ისევ მოდერნისტული ძიებებით გაჯერებული, სცენოგრაფიის შესატყვისი სამოსი უნდა შეექმნა. სადა, ლაკონური, ლოკალური ფერადოვანი ლაქებით ამეტყველებული და იმავდროულად, ისტორიული ნამდვილობის ელფერის მქონე, მისეულმა კოსტუმებმა ნებისთ თუ უნებლიედ, ორიგინალური მნატვრული ხერხის დატვირთვა შეიძინა. კონტრასტის ხერხი სპექტაკლის მნატვრული სამეტყველო ენის ლამის მთავარ იარაღად იქცა. ამან კიდევ უფრო გამოკვეთა, გაამძაფრა და გააძლიერა ტირანის წინააღმდეგ მიმართული და სანახაობად სახელდებული ეს სასცენო მანიფესტი. ამასთან შენარჩუნდა ანმეტელისეული თეატრისთვის ჩვეული და სახასიათო, პირობითი სამნატვრო ენაც. „ინტირანოსის“ შემდეგ სერგო ქობულაძემ რუსთაველის თეატრში შექმნა სცენოგრაფია სპექტაკლისათვის „ნაბიჭვარი“ (1933-1934), „მესათე და ქათამი“ (1934-1935), „სასტუმროს დიასახლისი“ (1935-1936), „პლატონ კრეჩეტი“ (1935-1936) და „მეფე ლირი“ (1948), სადაც ის უკვე თავად იყო როგორც დეკორაციების, ასევე კოსტუმების ავტორი²⁰.

აღ. თევზაძის ავტობიოგრაფიის მიხედვით, რუსთაველის თეატრში ს. ქობულაძესთან ერთად მის მიერ გაფორმებული სპექტაკლებია: შილერის „ყაჩაღები“, ვ. შკვარციანის „ნაბიჭვარი“, კორნეიჩუკის „პლატონ კრეჩეტი“. ს. ქობულაძესთან ერთად მუშაობდა აღ. თევზაძე კ. გოლდონის „სასტუმროს დიასახლისის“ გაფორმებაზეც, თუმცა ამ უკანასკნელს მნატვარი ავტობიოგრაფიაში არ აღნიშნავს.

1933-1934 წლებით თარიღდება ს. ანმეტელის მიერ განხორციელებული სპექტაკლები: ვ. სლაგინის „ინტერვენცია“ (პრემიერა: 18.01. 1934) და ვ. შკვარციანის „ნაბიჭვარი“ (04.04.1934). ორივე წარმოდგენისთვის კოსტიუმის ესკიზების შესრულებაზე ავტობიოგრაფიაში აღ. თევზაძე აღნიშნავს, რომ რუსთაველის თეატრში შილერის ყაჩაღების შემდეგ, გაფორმებული აქვს: „სლაგინის „ინტერვენცია“, დეკორ. მნატ. ირ. გამრეკელი, კოსტიუმები მნატ. თევზაძე, ვ. შკვარციანის „ნაბიჭვარი“, დეკორ. მნატ. ქობულაძე, კოსტ. მნატ. თევზაძე.“ ამ სპექტაკლების პროგრამებში აღ. თევზაძე მითითებული არ არის (არც კოსტიუმების სწვა ავტორი ფიგურირებს). სამწუხაროდ, ჯერჯერობით ვერ მივაგვლიეთ ესკიზებსაც.

განსწავებული სურათია ამავე პერიოდში აკ. ვასაძის მიერ რუსთაველის თეატრში დადგმულ ს. მთვარაძის „შლეფთან“ (პრემიერა: 15.02.1935) დაკავშირებით. სპექტაკლის კოსტიუმები ეკუთვნის აღ. თევზაძეს. მნატვარი ავტობიოგრაფიაში არ აღნიშნავს, თუმცა წარმოდგენის პროგრამაში კოსტიუმების ავტორად აღ. თევზაძეა მითითებული („მნატვარი – ირ. გამრეკელი, კოსტიუმები აღ. თევზაძის“). წინარე შემთხვევების მსგავსად, ვერც ამ სპექტაკლის ესკიზები აღმოჩნდა ხელმისაწვდომი.

²⁰ ბელაშვილი, თბილისის ოპერის თეატრის ფარდა და თეატრალურ-დეკორატიული მნატვრობა, უცნობი სერგო ქობულაძე, წიგნი I, 2016. გვ. 243.

ა. კორნეიჩუკის „პლატონ კრეჩეტის“ პრემიერა 1935 წლის 9 დეკემბერს შედგა. სპექტაკლის რეჟისორია შ. აღსაბაძე, მხატვარი – ს. ქობულაძე, კოსტიუმები – ს. თევზაძის. რუსთაველის თეატრის მუზეუმში დაცულია სპექტაკლის ოთხი ესკიზი: პირველი აქტისთვის პლატონ კრეჩეტისა და ლიდას კოსტიუმების ესკიზი (ორფიგურიანი კომპოზიცია); მარია კრეჩეტის, მაიას და ერთ-ერთი ქალი პერსონაჟის კოსტიუმის ესკიზები. ამ უკანასკნელის გარდა, სპექტაკლისთვის შექმნილ სამ ესკიზს მინიჭებული აქვს კულტურული მემკვიდრეობის მოძრავი ძეგლის სტატუსი. ესკიზებში, ისევე როგორც. აღ. თევზაძის სხვა ნამუშევრებში, აქცენტი არა მხოლოდ კოსტიუმზე, არამედ ტიპაჟზე კეთდება. ეს ორი პლასტი მხატვრის ესკიზებში ყოველთვის განუყოფელად თანაარსებობს და, შესაძლოა, მის ერთ-ერთ მახასიათებლადაც მივიჩნიოთ (სურ. 2).

ს. ქობულაძესთან ერთად იმუშავა აღ. თევზაძემ სპექტაკლზე – ი. კორნეიჩუკის „მაისტერი“ (პრემიერა: 29.11.1935). დადგმა – კ. პატარიძის, მხატვარი – ს. ქობულაძე, კოსტიუმები – აღ. თევზაძის.

რუსთაველის თეატრის მუზეუმში აღ. თევზაძის მიერ სპექტაკლისთვის შექმნილი კოსტიუმის ცხრა ესკიზია. ყველა მათგანს მინიჭებული აქვს კულტურული

სურ. 2.

მემკვიდრეობის მოძრავი ძეგლის სტატუსი. რუსთაველის თეატრის მუზეუმში დაცული 1920-1950 წლების ესკიზების კატალოგში²¹ „მაისტერის“ ესკიზებზე მითითებულია „განუხორციელებელი“. ასევეა ინფორმაცია გადატანილი კულტურული მემკვიდრეობის მოძრავ ძეგლთა რეესტრშიც. რაც ერთგვარ გაუგებრობას იწვევს, ვინაიდან არსებობს არა მხოლოდ ესკიზები, არამედ წარმოდგენის პროგრამაც.

²¹ ციციშვილი, ვაჩიშვილი, თეატრის მხატვრობა 1920-1950, 2008.

სურ. 2. ა. კორნეიჩუკის „პლატონ კრეჩეტი“, 1935. კოსტიუმის ესკიზები. რუსთაველის თეატრის მუზეუმი.

რუსთაველის თეატრის მუზეუმში დაცული ესკიზებია: 1. ლინა ზვანცეგას (ნ. თულაშვილი) კოსტიუმის 2 ესკიზი; სოფია პეტროვნას (მსახიობი – ან. სანაძე) კოსტიუმების ესკიზი (ორფიგურიანი), დოქტორ კარფუნკელის (გ. ლალიძე), ლუნდიშევის (გ. აბაშიძე) კოსტიუმი. მამაკაცთა კოსტიუმები (სამი ესკიზი), რომელთაგან ერთი, მინაწერით „ამხან. გ. სარჩიმელიძე, 16.XI.1935“, მკვეთრად სახასიათო სახით, რეალურად კარიკატურაა. ესკიზებს რეჟისორისა და მხატვრის ხელმოწერები ახლავს (სურ. 3).

სპექტაკლის „მაისტერი“ კოსტიუმის ესკიზები, „პლატონ კრეჩეტის“ ესკიზების მსგავსად, კოსტიუმისა და ტიპაჟის განუყოფლობით ხასიათდება. ეს მიიღწევა რიგ შემთხვევაში პოზისა და მოძრაობის, ზოგჯერ მიმიკის აქცენტირებით. მასალისა და ტექნიკის სხვადასხვაგვარად გამოყენების ხერხებით. ამიტომაც, ალ. თევზაძის ესკიზები ხან ჟანრული სურათის (სოფია პეტროვნას კოსტიუმის ესკიზი, ქალაღდი, გუაში, ტუში), ხანაც სახასიათო პორტრეტის (მამაკაცის კოსტიუმების ესკიზები, ქალაღდი. ტუში) შთაბეჭდილებას ქმნიან.

გასათვალისწინებელია, რომ „როცა მხატვარი თეატრალური კოსტიუმის ესკიზს ქმნის, აუცილებლად ეყრდნობა ნაწარმოების პერსონაჟის ბუნებას, მის სოციალურ წარმომავლობას. ეყრდნობა ეპოქისთვის დამახასიათებელ სტილისტიკას, სპექტაკლის მხატვრულ გადაწყვეტას, მის ფორმას. მაგრამ უპირველესად ითვალისწინებს მსახიობს, ვისთვისაც იქმნება კოსტიუმი; ითვალისწინებს მის ინდივიდუალობას და რეჟისორის მიერ წარმოსახული კონკრეტული სცენური გმირის ხასიათს. ითვალისწინებს დრამატურგიული ჟანრის თავისებურებას“.²²

ალ. თევზაძის ესკიზებში ყოველთვის ფიგურირებს მსახიობი – ვისთვისაც იქმნება კონკრეტული პერსონაჟის კოსტიუმი. ამ სპექტაკლში მონაწილეობენ

²² ისტორიული სცენური სამოსელი, 2015, გვ. 14.

სურ. 3. ი. კონერგას „მაისტერი“, 1935. კოსტიუმის ესკიზები.
 რუსთაველის თეატრის მუზეუმი.

სტუდენტები რუსთაველის თეატრთან არსებული სტუდიიდან, რომლის ბაზაზეც ოთხიოდ წელში აღდგება უმაღლესი სათეატრო სასწავლებელი – თეატრალური ინსტიტუტი.

ს. კლდიაშვილის „შემოდგომის აზნაურები“ რუსთაველის თეატრში 1935-1936 წლების სეზონში დაიდგა (პრემიერა: 25.02.1936). დადგმა – კ. პატარიძის, მხატვარი – დ. თავაძე, „კოსტუმების შესრულება მხატვარ ს. თევზაძის ხელმძღვანელობით“.

სპექტაკლის შესახებ სტატია დაიბეჭდა ჟურნალში „საბჭოთა ხელოვნება“. მას რამდენიმე ფოტოც ახლავს.²³ მათ შორისაა მართას ფოტო (მსახიობი ა. სანაძე). მისი კოსტიუმი დიდ მსგავსებას ავლენს ხელოვნების სასახლეში დაცულ ერთ-ერთ ესკიზთან, რომელიც სპექტაკლ „არსენას“ ესკიზებს შორისაა. თუმცა ეს შესაძლოა მხოლოდ ზედაპირულ მსგავსებად მივიჩნიოთ, ვინაიდან პერსონაჟს ეროვნული კოსტიუმი მოსავს, რომლის ვარიაციებიც არც თუ ისე მრავალგვარია. თავად ალ. თევზაძე სტატიაში არ არის ნახსენები. პირველად „შემოდგომის აზნაურებში“ ვხვდებით – „კოსტიუმების შესრულება მხატვარ ს. თევზაძის ხელმძღვანელობით“. წარმოდგენაში ორმოცამდე მონაწილეა, მათი კოსტიუმის ესკიზების შესრულება, სავარაუდოდ, ჯგუფური სამუშაო უნდა ყოფილიყო.

ალ. თევზაძის ხელმძღვანელობითაა შესრულებული კოსტიუმები სპექტაკლისთვის კ. გოლდონის „სასტუმროს დიასახლისი“ (პრემიერა: 05.04.1936). დადგმა – დ. ალექსიძის, მხატვარი – ს. ქობულაძე, „კოსტუმების შესრულება მხატვარ ს. თევზაძის ხელმძღვანელობით“. რუსთაველის თეატრის მუზეუმში დაცულია კოსტიუმის შვიდი ესკიზი. მასალით, შესრულების ტექნიკით (ცარცის ქაღალდი, ზედაპირის პრიალა ფაქტურით) და სტილისტურად ისინი „პლატონ კრეჩეტისა“ და „მაისტერის“ ესკიზებს ენათესავენ.

ოსტატობით შესრულებული ესკიზებიდან განსაკუთრებით გამოვყოფთ ჯარისკაცების ორფეგურიან კომპოზიციას, რომელშიც გმირის ხასიათი პოზითა და მოძრაობითაა გამოხატული. ფეგურათა სახეებს თითქმის ვერ ვხედავთ. თავშეკავებული დეტალიზაციით გამოირჩევა თავად კოსტიუმები. პირიქითაა, სხვა, ამავე სპექტაკლის ესკიზებში, სადაც პოზასთან ერთად ნაზვასმულია სახის ხასიათი, სამოსის დეტალები, ვარცხნილობა. რიგ შემთხვევაში მხატვარი მიმართავს შავ-თეთრის კონტრასტს, ზოგჯერ სულ რაღაც ორიოდ ფერით ცდილობს გმირისა და კოსტიუმის ისტორიული და სახასიათო სახის შექმნას. ესკიზებში ნათლად ჩანს, რომ მხატვარი ძალიან კარგად იცნობს კოსტიუმის ისტორიას. კანონზომიერია, რომ სპექტაკლისთვის „სასტუმროს დიასახლისი“ შექმნილი ესკიზები სტილისტურად ახლოს დგას ამავე პერიოდში შესრულებულ „არსენას“ ესკიზებთანაც (სურ. 4).

²³ ბოკერია, უფსკრულიკენ დაქანებული უმწოთ წოდება - „შემოდგომის აზნაურები“ რუსთაველის თეატრში, „საბჭოთა ხელოვნება“, 1936. #3. გვ. 39-42. 55.

ავტობიოგრაფიაში ალ. თევზაძე თავის ნამუშევრებს შორის ასახელებს სპექტაკლს ს. შანშიაშვილის „არსენა“ – „დეკორ. ირ. გამრეკელი, კოსტ. თევზაძე“.

სურ. 4. კ. ვოლდონის „სასტუმროს დიასახლისი“, 1936. კოსტიუმის ესკიზები. რუსთაველის თეატრის მუზეუმი.

რუსთაველის თეატრის ესკიზების კატალოგში²⁴ აღ. თევზაძის მიერ სპექტაკლისთვის „არსენა“ შესრულებული ოთხი ესკიზია წარმოდგენილი და მითითებულია „განუხორციელებელი“. რაც, ვფიქრობ, არ შეესაბამება სინამდვილეს.

რუსთაველის თეატრის 100 წლის იუბილესადმი მიძღვნილ გამოცემაში²⁵ თავმოყრილია თეატრის საუკეთესო სპექტაკლების ფოტომასალა, მათ შორისაა „არსენა“. ნენოს, გონჯას, არსენას ფოტოებით ნათელი ხდება, რომ ისინი აღ. თევზაძის მიერ შესრულებული კოსტიუმის ესკიზების მიხედვითაა წარმოდგენილი.

1936 წელს ჟურნალი „საბჭოთა ხელოვნება“ (#3) ქრონიკაში „საქართველოს თეატრალური ფრონტი“ წერს: „რუსთაველის თეატრი მიმდინარე წლის სეზონს ამთავრებს ივნისის პირველ რიცხვებში. წარმოდგენილი იქნება უკანასკნელი პრემიერა ს. შანშიაშვილის „არსენა“. სეზონის დახურვის შემდეგ თეატრი შეუდგება საგასტროლო სამზადისს მოსკოვში, საერთაშორისო თეატრალურ ფესტივალზე მიწვევასთან დაკავშირებით. თეატრის საგასტროლო რეპერტუარია „არსენა“, „შემოდგომის აზნაურები“, „პლატონ კრეჩეტი“ და „ანზორი“.²⁶ საგასტროლოდ შერჩეული ოთხი სპექტაკლიდან სამის მხატვრულ გაფორმებაში, როგორც კოსტიუმების მხატვარი, მონაწილეობდა აღ. თევზაძე.

რუსთაველის თეატრის მუზეუმში დაცულია აღ. თევზაძის მიერ შესრულებული კოსტიუმის 21 ესკიზი (თორმეტი მინიჭებული აქვს კულტურული მემკვიდრეობის მოძრავი ძეგლის სტატუსი). ხელოვნების სასახლეში კი – სპექტაკლის ოთხი ესკიზი. ასევე, 1935-1936 წლების სეზონის პროგრამაც, რომელზეც ვაკეთებულია მინაწერი: „პირველი სეზონი უახმეტელოდ“. ეს მართლაც ერთ-ერთი ურთულესი პერიოდია არა მარტო თეატრის, არამედ ქვეყნის ცხოვრებაში. 1937 წლის რეპრესიების დასაწყისი, საბჭოთა რეჟიმის დაუფარავი და დაუნდობელი დიქტატით, რომელმაც ათასობით ადამიანის სიცოცხლე იმსხვერპლა. მათ შორის აღ. ახმეტელიც.

ს. შანშიაშვილის „არსენას“ (პრემიერა: 23.05.1936) დადგმა ეკუთვნის აკ. ვასაძეს, მხატვარი – ირ. გამრეკელი, კოსტიუმები – ს. თევზაძის. „არსენას“ ერთ-ერთ ესკიზზე მითითებულია თარიღიც: „23.04.1936 წ.“.

„არსენას“ ესკიზები, ერთი მხრივ, აგრძელებს იმ მხატვრულ-სტილისტურ ხაზს, რაც აღ. თევზაძის მიერ აქამდე შექმნილ ესკიზებშია გამოკვეთილი. მეორე მხრივ, ჩნდება ახალი ნიშნები, რომლებიც შემდგომი პერიოდის ნამუშევრებში, ძიებათა ახალი ტენდენციით ისახება. მიუხედავად ამისა, ყველა სპექტაკლში მხატვრის ხელწერა მაინც განსხვავებულია, თითქოს საკუთარი მხატვრული ენისა და ხერხების მუდმივ ძიებაშია. ამავდროულად, იკვეთება საერთო ნიშნებიც: სახასიათო ტიპაჟები, პერსონაჟის ხასიათის ვადმოცემა მიმიკით, პოზით, მოძრაობით. ხშირ შემთხვევაში აღ. თევზაძის ტიპაჟებს არაჩვეულებრივი პლასტიკა ახასიათებს, რაც მხატვრის თავდაჯერებულ, თამამ ხელწერაზე მიუთითებს.

²⁴ ციციშვილი, ვაჩიშვილი, თეატრის მხატვრობა 1920-1950, 2008.

²⁵ რუსთაველის თეატრი, 1981. გვ. 88-89.

²⁶ ჟურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1936. #3. გვ. 77.

კოსტიუმები ორგანულ კავშირშია გვირის მხატვრულ სახე-ხასიათთან, იმავეს გამოხატავს მათი პოზა, ჟესტი, მოძრაობა, მიმიკა. ერთი და იმავე გვირის ორ სხვადასხვა პოზაში ვადმოცემა ესკიზის ერთ სიბრტყეზე. ზოგჯერ მხატვარი დიდ ყურადღებას უთმობს დეტალებს, ზოგჯერ კი ხაზისა და ფერის ერთი მონასპით ქმნის მხატვრულ სახეს (სურ. 5).

აღ. თევზაძის ესკიზებს შორის ჩნდება შავ ფონზე შესრულებული ნიმუშებიც. ისინი გამოირჩევა არა მხოლოდ ლოკალური ფერის ფონით (გვხვდება უხეში ყავისფერი, მწვანე მონასპებით დაფარული სიბრტყეები), არამედ კომპოზიციური სტრუქტურითაც, ასეთია მაგ., მჯდომარე ქალის გამოსახულება ტრადიციულ ქართულ სამოსში („არსენა“), მოცეკვავე ქალების სამფეგურიანი კომპოზიცია („არსენა“). მსგავსი ნიმუშები გვხვდება სპექტაკლებისთვის – „უდანამაულო დანამაგენი“, „წიწამური“ – შექმნილ ესკიზებს შორისაც, ხელოვნების სასახლეში დაცულ ესკიზებშიც (ერთი დეკორაციის და რამდენიმე კოსტიუმის ესკიზი) და სტილისტურად მსგავსი რამდენიმე ნიმუშია თეატრისა და კინოს უნივერსიტეტის მუზეუმშიც.

სურ. 5. ს. შანშიაშვილის „არსენა“, 1936. კოსტიუმის ესკიზები.
რუსთაველის თეატრის მუზეუმი.

1936 წელს რუსთაველის თეატრმა მონაწილეობა მიიღო მოსკოვში გამართულ საკავშირო თეატრალურ ფესტივალში. „მოელს საბჭოთა კავშირში ფესტივალზე მხოლოდ რამდენიმე დიდი თეატრი იღებდა მონაწილეობას და მათ შორის – საქართველოს რუსთაველის და უკრაინის შევჩენკოს სახელობის თეატრებიც“.²⁷

შანშიაშვილის „არსენას“ ფესტივალზე გამორჩეულად დიდი წარმატება ხვდა წილად.

„არსენა“, „შემოდგომის აზნაურები“, „პლატონ კრეჩეტი“ – რეცენზენტები ამ სპექტაკლების წარმატებას თეატრის ახალ ხელმძღვანელობას და ახალ მიდგომებს უკავშირებენ (ს. ახმეტელი უკვე აღარ არის რუსთაველის თეატრში). „არსენათი“ რუსთაველის თეატრის განახლებულმა ხელმძღვანელობამ ერთგვარად შეაჯამა განვლილი სეზონი და დაგვანახა, თუ რა დიდი შემოქმედებითი აყვავების გზას დაადგა ეს კოლექტივი. ყველაზე მეტად ჩვენ ის გვანახებს, რომ „არსენაში“ რუსთაველის თეატრის კოლექტივმა მიაგნო თავის განახლებულ შემოქმედებით გზას, რომელიც „ანზორით“ და „ყაჩაღებით“ დაიწყო და თეატრი მტკიცედ შედგა სოციალისტური რეალიზმის პოზიციასზე. „ანზორის“ და „ყაჩაღების“ შემდეგ რუსთაველის თეატრში ჩვენ არ გვინახავს ასეთი გმირული პათოსის მონუმენტალური სიმფონია და იგი ახლა „არსენას“ სახით ვიხილეთ. ამიტომ წარმოადგენს „არსენა“ თეატრის ბრწყინვალე გამარჯვებას“.²⁸

სპექტაკლის წარმატებაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა მისმა მხატვრულმა გაფორმებამ და კოსტიუმებმა. თუმცა იდეოლოგიურ კონიუნქტურას თა-

²⁷ შანშიაშვილი, ჩემი შთაბეჭდილებანი საკავშირო ფესტივალზე. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1936. #6. გვ. 13-17.

²⁸ მგალობლიშვილი, რუსთაველის თეატრის მორიგი გამარჯვება შემოქმედებითი გარდაქმნის ახალ გზაზე, „საბჭოთა ხელოვნება“, 1936. #6, გვ. 21.

ვისი პრიორიტეტები აქვს. „სოციალისტური რეალიზმის პოზიციაზე“ მტკიცედ დგომა – სპექტაკლის წარმატების უმთავრეს წინაპირობად და ახმეტელის შემდგომი პერიოდის თეატრის მნიშვნელოვან მიღწევად შეფასებული.

მომდევნო, 1936-1937 წლების, სეზონი რუსთაველის თეატრმა ს. შანშიაშვილის „არსენათი“ გახსნა. 1936 წლის „საბჭოთა ხელოვნების“ (#6) ქრონიკაში ვკითხულობთ: „თეატრის რეპერტუარში უმთავრესად შერჩეულია ქართული ორიგინალური და კლასიკური პიესები: ორდენოსან დრამატურგის ს. შანშიაშვილის – „არსენა“, „ფოლადური“ და „ანზორი“; შექსპირის – „ინტირანოსი“; ლავრენიევის – „რღვევა“; ს. კლდიაშვილის – „შემოდგომის აზნაურები“ და „კოლხიდა“; შ. დადიანის „ბუშკინი საქართველოში“ (ბუშკინის დღეებისთვის) და „კოლხები“, ორდენოსან დრამატურგის ალიო მამაშვილის – „პატრიოტები“; გ. მდივანის „ალკაზარი“; გერცელ ბაზოვის „ოვალთმაქცი“; შექსპირის „ოტელო“; კორნეიჩუკის – „პლატონ კრეჩეტი“.

აღ. თევზაძე რუსთაველის თეატრის რეპერტუარის დიდ ნაწილზე მუშაობს. ის კოსტიუმების მხატვარია და თანამშრომლობს ისეთ თეატრალურ მხატვრებთან, როგორებიც არიან ირ. გამრეკელი, ს. ქობულაძე, დ. თავაძე.

1930-იანი წლების მეორე ნახევარში აღ. თევზაძე კვლავ აგრძელებს მუშაობას რუსთაველის თეატრში. ამ პერიოდში მან არაერთი სპექტაკლისთვის შექმნა კოსტიუმის ესკიზები. ესენია: გ. მდივანის „ალკაზარი“ (პრემიერა: 27.01.1937. დადგმა – დ. ალექსიძის, მხატვარი – დ. თავაძე, კოსტიუმები – ს. თევზაძის); შ. დადიანის „ნაპერწკლიდან“ (პრემიერა: 11.12.1937. დადგმა – აკ. ვასაძის, მხატვარი – ირ. გამრეკელი, კოსტუმები – ს. თევზაძის). სპექტაკლების გაფორმებაზე მხატვარი თავის ავტობიოგრაფიაშიც უთითებს, ამ წარმოდგენების პროგრამები დაცულია რუსთაველის თეატრის მუზეუმში, ხელოვნების სასახლეში. ამდენად, ამ სპექტაკლებზე მუშაობის საკითხი არ დგას კითხვის ნიშნის ქვეშ, მნიშვნელოვანია ინახოს ესკიზები, რომელთაც ჯერჯერობით ვერ მივაკვლიეთ.

ზემოთ განხილული სპექტაკლებისგან განსხვავებით, აღ. თევზაძემ რუსთაველის თეატრში სრულად გააფორმა ა. ოსტროვსკის „უდანაშაულო დამნაშავენი“ (პრემიერა: 26.09.1938. დადგმა – აკ. ვასაძის). მას ესკუთენის როგორც დეკორაციის ესკიზები, ასევე, კოსტიუმებიც. თეატრში მუშაობის რამდენიმე წლის შემდეგ მხატვარი პირველად წარმოგვიდგება როგორც მხატვარ-დეკორატორი, სპექტაკლის მთლიანი მხატვრული გაფორმების კონცეფციის ავტორი.

რუსთაველის თეატრის მუზეუმში დაცულია აღ. თევზაძის მიერ სპექტაკლისთვის შექმნილი კოსტიუმის 25 ესკიზი. ისინი განსხვავდება ა. თევზაძის წინა ნამუშევრებისგან. ფერში შესრულებულ (აკვარელი, ტუში) ესკიზებზე გამოსახულებები ღია მოყავისფრო ფონზეა წარმოდგენილი – კოსტიუმების მთავარი ელემენტების აქცენტირებით, თუმცა დეტალიზაციის გარეშე. პერსონაჟები გადმოცემულია სახასიათო პლასტიკით, სახასიათო პოზებში, სახეებიც კი ამ საერთო ხასიათის გამომხატველია. ფანქრით შესრულებულ ესკიზებში ხაზის პლასტიკა

უფრო მეტადაა ხაზგასმული, რიგ შემთხვევაში დინამიკურიც და ზოგჯერ რამდენიმე მონახაზით შესრულებული (სურ. 6).

სურ. 6. ა. ოსტროვსკის „უდანაშაულო დამნაშავენი“, 1938. კოსტიუმის ესკიზები. რუსთაველის თეატრის მუზეუმი.

საქართველოს ხელოვნების სასახლე-კულტურის ისტორიის მუზეუმში დაცულია სპექტაკლის დეკორაციის ესკიზები მესამე და მეოთხე მოქმედებისთვის (ასევე, კოსტიუმის ესკიზი, რომელიც სტილისტურად განსხვავებულია ამავე წარმოდგენის სხვა ესკიზებისგან და „არსენას“ ესკიზებს გვაგონებს).

დეკორაციის ერთი ესკიზი (მესამე მოქმედება) ასახავს ინტერიერს, ორ ზონად გაყოფილი სასცენო სივრცით და რამდენიმე სამოქმედო მოედნით. მკაფიოდ ორგანიზებული ინტერიერი, თავშეკავებული ფერადოვანი ვაშა, რეალისტური გარემოს სურათს ქმნის.

პირველისგან განსხვავებით, მეოთხე მოქმედების დეკორაციის ესკიზი ექსტერიერს გამოხატავს ღამის პეიზაჟით, ანტიკურსვეტებიანი სასახლის არქიტექტურით, მცირე ბაღით, სიღრმეში ხის პატარა ხიდითა და მუქ ლურჯ ცაზე ამონათებული მთვარის გამოსახულებით.

სპექტაკლს „უდანაშაულო დამნაშავენი“ დიდი გამომხაურება მოჰყვა. 1938 წლის „საბჭოთა ხელოვნებაში“ საგანგებო სტატია მიუძღვნა მას. წარმოდგენის მხატვრულ გაფორმებაზე ავტორი ხაზგასმით აღნიშნავს: „დიდი და სერიოზული ამოცანა დაუძლევა მხატვარ ს. თევზაძეს როგორც ეპოქისთვის შესაფერისი კოსტიუმების გამონახვაში, ისე ჩინებული დეკორაციების წარმოდგენით. განსაკუთრებით ყურადღებას იპყრობს მესამე მოქმედების დეკორაციები, კორინკინას საპირფარეშო, ზემოდან მეორე სართულში, საბუტაფორით ოთახი, სადაც შმაგა იძინებს და მესამე სართულზე მიმავალი კიბე ბუფეტში შესასვლელად. ასევე იშვიათი გემოვნებით მოხაზულია მეოთხე აქტის დეკორაციები, დუდუკინის სასახლის ფონტონი, ბაღი, კიდურები და სიღრმეში ხელოვნური ტბა. „უდანაშაულო დამნაშავენი“ კიდევ ერთი საფეხურით მაღლა ასვლაა რუსთაველის სახ. სახ. თეატრისა მის აღმავლობის დიად გზაზე სასცენო მწვერვალების დასაუფლებლად.“²⁹

სტატიაში ყურადღება გამახვილებულია სწორედ იმ სცენების მხატვრულ გაფორმებაზე, რომელთა ესკიზებზეც ზემოთ ვსაუბრობდით. არანაკლებ მნიშვნელოვანია სპექტაკლის ამსახველი ფოტომასალა, რომელიც სტატიაშია ჩართული. მათ შორისაა სცენა მეოთხე მოქმედებიდან, იგი ზუსტად ასახავს დეკორაციის ესკიზს.

სპექტაკლის შესახებ იმდროინდელი პრესა აღნიშნავდა: „მხატვარმა ს. თევზაძემ ბრწყინვალედ დაიჭირა გამოცდა ოსტროვსკის რეალისტურ განსახიერებაში. განსაკუთრებით გამოირჩევა დეკორაციები მეორე მოქმედებაში და პიესის ფინალში. მხატვარს აქ ყველაფერი გაუკეთებია იმისათვის, რომ განეხორციელებინა რეჟისორის მხატვრული განზრახვა.“³⁰

სპექტაკლს „უდანაშაულო დამნაშავენი“ განსაკუთრებული ადგილი უკავია ალ. თევზაძის შემოქმედებაში. ის აღარ გვევლინება მხოლოდ კოსტიუმების მხატვრად, არამედ სპექტაკლის დეკორაციების და, ზოგადად, მისი მთლიანი მხატვრული გაფორმების ავტორია. ავტობიოგრაფიაში მხატვარი ამ მხრივ ორ სპექტაკლს გამოყოფს: „ჩემს მიერ რუსთაველის თეატრში გაფორმებულია სპექტაკლები ა. ოსტროვსკის „უდანაშაულო დამნაშავენი“ და ე. სკრიბის „ჭიქა

²⁹ დიოგენი. „უდანაშაულო დამნაშავენი“ რუსთაველის თეატრში, „საბჭოთა ხელოვნება“, 1938. #6, გვ. 50.

³⁰ აბულაძე მ., „უდანაშაულო დამნაშავენი“, გვ. „კომუნისტი“. 1938 წ. #226.

წყალი“. ეს უკანასკნელი 1940-იანი წლების დასაწყისში განხორციელდა და „უდანამაულო დამნაშავენი“ მსგავსად, მხატვარმა სრულად გააფორმა.

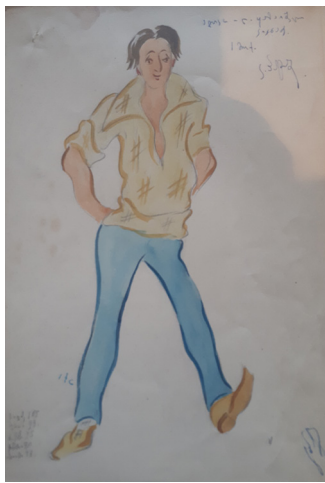
ამავე სეზონში, 1939 წელს, რუსთაველის თეატრის გასტროლები ჰქონდა კიევიში, ხარკოვიში, ოდესაში. საგასტროლოდ წაღებულ სპექტაკლებს შორის იყო „უდანამაულო დამნაშავენი“ და „არსენა“.

1938-1939 წლებში აფორმებს ალ. თევზაძე ნ. პოგოდინის „თოფიან კაცს“ (პრემიერა: 22.01.1939. დადგმა – ა. ხორავასი, მხატვარი – ირ. გამრეკელი, კოსტიუმები – ს. თევზაძის).

ალ. თევზაძეს სპექტაკლისთვის ათეულობით ესკიზი ფანქარში აქვს შესრულებული. მათი გარკვეული ნაწილი ყურადღებას იქცევს პერსონაჟთა ხასიათების საუკეთესოდ წარმოჩენით, პლასტიკით, ტიპაჟის სიზუსტით.

შ. დადიანის „გუმინდელნი“ ქრონოლოგიურად მომდევნო სპექტაკლია, რომლისთვისაც ალ. თევზაძემ კოსტიუმის ესკიზები შეასრულა (პრემიერა: 22.03.1938). დადგმა კ. პატარიძის, მხატვარი – ირ. გამრეკელი, კოსტიუმები – ს. თევზაძის. რუსთაველის თეატრის მუზეუმში სპექტაკლის კოსტიუმებისთვის ალ. თევზაძის მიერ შესრულებული 42 ესკიზია (მათგან 21-ს მინიჭებული აქვს კულტურული მემკვიდრეობის მოძრავი ძეგლის სტატუსი). ამ ნამუშევრებში, მხატვარი ოსტატურად გადმოგვცემს პერსონაჟთა ტიპაჟებს – სახასიათო მოძრაობებით, სახასიათო პორტრეტებით, ხაზგასმული პლასტიკით, დახვეწილი კოსტიუმებით. ასეთია პაპუნას, ფოფოდიას, თავად გორგასლანიანის, ადიკოს, ფაციას, კოწიას კნენას და სხვათა კოსტიუმის ესკიზები. პერსონაჟების ეს მრავალფეროვანი გალერეა (ზოგჯერ ეროტიკული, ზოგჯერ იუმორით სავსე და ა.შ.) გვიქმნის შთაბეჭდილებას, რომ მხატვრის ხელწერა „გუმინდელნის“ ესკიზებში თითქოს უფრო ლაღი, თავისუფალი და თამამია (სურ. 7).

1940-1941 წლებში ალ. თევზაძე მუშაობს სპექტაკლზე: ეყენ სვრიბის „ჭიქა წყალი“ (პრემიერა: 18.04.1941). როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მხატვარმა მთლიანად

სურ. 7. შ. დადიანის „ვემინდელნი“, 1938. კოსტიუმის ესკიზები.
 რუსთაველის თეატრის მუზეუმი.

გაათორმა წარმოდგენა. დამდგმელი – დ. ალექსიძე, მხატვარი – ა. თევზაძე, კომპოზიტორი – რ. გაბიჩაძე. ხელოვნების სასახლეში დაცულია სპექტაკლის ესკიზები. მათ შორის ორი დეკორაციის და ოთხი კოსტიუმის ესკიზი.

პიესის მიხედვით მოქმედება ინგლისში, სენ-ჯემსის სასახლეში ვითარდება. ხუთმოქმედებიანი კომედიის ოთხი მოქმედება მისაღებ დარბაზში, მეხუთე კი დედოფლის ოთახში თამაშდება. დეკორაციის სწორედ ეს ორი ესკიზია დაცული ხელოვნების სასახლეში.

სვეტნარით შემკული სასახლის მდიდრული ინტერიერი კესონებიანი თაღებით, მონუმენტული არქიტრაფებით, ვიტრაჟებით შემკული მაღალი კარ-სარკმელებით, ბუნრიით, იატაკზე დაგებული დეკორატიული ფილებით, რიკულებიანი აივნითა და სიღრმეში გაშლილი შადრევნიანი ბალის პეიზაჟით – ეპოქის სტილი-

სა და მხატვრული რეკონსტრუქციის თვალსაჩინო ნიმუშია. ამავე კონტექსტშია გადაწყვეტილი კოსტიუმის ესკიზებიც. შესრულებულია აკვარელში, ტიპაჟებისა და პლასტიკის გარდა, ხაზგასმულია სამოსის ფაქტურაც. ესკიზები დ. ალექსიდის ხელმოწერითაა და ახლავს თარიღი – 1940 წლის 8 ნოემბერი.

1933-1941 წლებში ალ. თევზაძემ რუსთაველის თეატრში 15 სპექტაკლის მხატვრულ გაფორმებაში მიიღო მონაწილეობა. უმთავრესად, მხატვარი კოსტიუმების ესკიზებზე მუშაობდა. ორი სპექტაკლი სრულად აქვს გაფორმებული (ა. ოსტროვსკის „უდანაშაულო დამნაშავენი“ და ე. სკრიბის „ჭიქა წყალი“). ალ. თევზაძე თანამშრომლობდა ისეთ რეჟისორებთან, როგორებიც იყვნენ: ს. ახმეტელი, აკ. ვასაძე, შ. აღსაბაძე, კ. პატარიძე, დ. ალექსიძე, მხატვრებთან – ირ. გამრეკელი, ს. ქობულაძე, დ. თავაძე.

ალ. თევზაძის შემოქმედებითი ვზა 1940-იანი წლებიდან თეატრალურ ინსტიტუტს უკავშირდება, სადაც სტუდენტური სპექტაკლების გაფორმებასთან ერთად, პედაგოგიურ საქმიანობასაც ეწევა – კითხულობს ლექციებს კოსტიუმის ისტორიაში. პარალელურად, სპექტაკლებს აფორმებს მარჯანიშვილის თეატრში, ბათუმისა და ცხინვალის თეატრებში. ამის შესახებ მხატვარი ავტობიოგრაფიაშიც აღნიშნავს: „ბათუმში სუმბათაშვილ-იუჟინის „ღალატი“, სტალინში შ. დადიანის „გეგეჭკორი“ და გერგელიას და ლიტოვჩევის „ჩემი შვილი“... მარჯანიშვილის სახელობის თეატრში ვმუშაობდი ლერმონტოვის „მასკარადისა“ და ნახუცრიშვილის „წიწამურის“ კოსტიუმების გაფორმებაზე“. ამ სპექტაკლებზე მხატვარი 1940-50-იან წლებში მუშაობს: ლერმონტოვის „მასკარადი“ 1946 წელს განხორციელდა (რეჟ. ვასილ ყუშიტაშვილი); გ. ნახუცრიშვილის „წიწამური“ კი 1957 წელს (რეჟ. გ. ჟურული, მხატვარია ნ. ყაზბეგი. სპექტაკლის პროგრამაში ალ. თევზაძე არ ფიგურირებს).

საქართველოს ხელოვნების სასახლე-კულტურის ისტორიის მუზეუმში დაცულია „მასკარადის“ ფანქარში შესრულებული კოსტიუმის ოთხი ესკიზი და „წიწამურის“ ტიპაჟების ჩანახატები (რეალურად ეს მცირე ზომის გრაფიკული პორტრეტებია), ასევე, ილიასა და აკაკის ორფიგურიანი კომპოზიცია. ეს ნამუშევრები ალ. თევზაძის ხელწერის საერთო სურათში ეწერება, თუმცა ზოგიერთი მათგანი ერთგვარი დაუსრულებლობის შთაბეჭდილებას ქმნის და შესაძლოა სამუშაო ვერსია-ვარიანტს წარმოადგენდეს.

ალ. თევზაძემ ბათუმში გააფორმა ა. სუმბათაშვილ-იუჟინის „ღალატი“ (29.10.1943. რეჟ. მურღულია), ცხინვალში (მაშინდელი სტალინირი) შ. დადიანის „გეგეჭკორი“ და ი. გერგელიას და ლიტოვჩევის „ჩემი შვილი“.³¹

ეს სპექტაკლები მხატვარს სრულად უნდა ჰქონდეს გაფორმებული. ამის ერთერთ დასტურად შეიძლება მივიჩნიოთ ხელოვნების სასახლეში დაცული ესკიზები

³¹ ცხინვალის თეატრის რეპერტუარში გვხვდება მხოლოდ ი. გერგელიას და ლიტოვსკის „ჩემი შვილი“ - 1939-1940 წლების სეზონი. მხატ. თ. გურგენბეკოვი. კ. ხეთაგუროვის სახ. სახელმწიფო თეატრი, ქართული სექტორი, რეჟ. ვ. მურღულია, გ. ჭანჭალეიშვილი. ქართული დასი. მხატვრის სახელის ინიციალი საგარეუდოდ შეცდომითაა მითითებული.

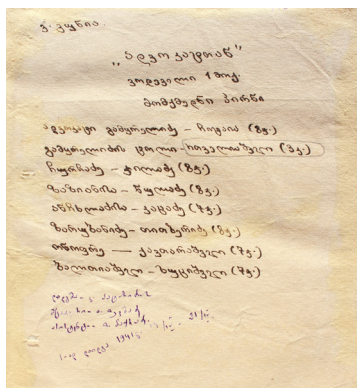
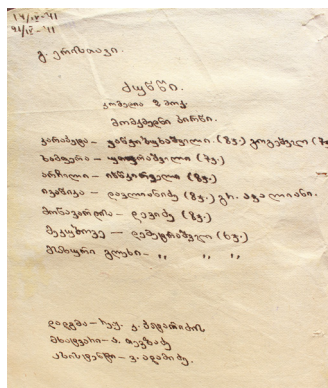
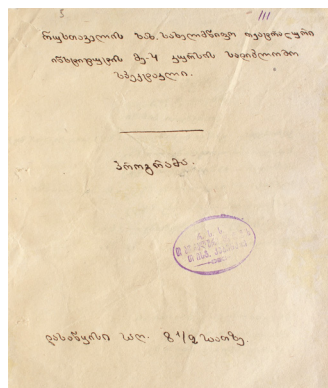
სპექტაკლისთვის „ღალატი“. ტიპაჟების ესკიზებთან (10 ესკიზი) ერთად, დეკორაციის ორი ესკიზიცაა. ერთი მათგანი პირველ მოქმედებას ასახავს, მეორე კი მეორე და მესამე მოქმედებებს.

პირველი ესკიზის მიხედვით: სცენაზე, სულეიმან-ხანის სასახლე, მონუმენტური ქვის არქიტექტურით, მაყურებლის პარალელურად, სასცენო სივრცის თითქმის მთელ სიგანეს იკავებს. შეისრულთაღიანი ღიობებით, სარკმლის მოჩუქურთმებული თავსართებითა და სვეტებით, მომრგვალებული კოშკებითა და ქონგურებით, საზეიმო შესასვლელით, რომლისკენაც ორი მხრიდან მიემართება კიბეები და სასახლის ერთგვაროვანი ფერადოვანი გადაწყვეტის (მონაცრისფროცისფერი) საპირისპიროდ, ცენტრში წითელი ფარდებითა და ქვემოთ დაფენილი ასეთივე წითელი ხალიჩით არა მარტო ისტორიული გარემოს რეკონსტრუქციას გვთავაზობს, არამედ ძალზე ეფექტურ და შთაბეჭდავ სასცენო სივრცეს. ქვის კვადრებით ნაგები სასახლის უკან მეტენის ტაძარი მოჩანს. წინ სასცენო მოედანი ქვის სიღრმეში შევიწროებული ფილებითაა მოფენილი. ნაგებობათა განლაგებით იქმნება რამდენიმე პლანი, რომელიც საერთო მონუმენტურობის ფონზე უფრო მეტად მასშტაბურს ხდის მას.

დეკორაციის მეორე ესკიზი გორის ერისთავის ოთარ-ბეგის სასახლეს გამოსახავს. პირველი მოქმედების მსგავსად, იდენტურია არქიტექტურა, მისი ფაქტურა, კოლორიტი. განსხვავებულია მეორე სართულის ყვავილნარით მორთული აივნები, მარჯვენა მხარეს კაკლის ხის გამოსახულებით.

მხატვარს სპექტაკლისთვის ტიპაჟების პორტრეტების მთელი ვალერეა აქვს შექმნილი – ოთარბეგი, საბა, რუქია, გაიანე, დათო, ერეკლე, სოლეიმანი, ზეინაბ, ისახარ, ყარაუსუფ (ქაღალდი, ნახშირი, სანგინა. აკვარელი), აქცენტებით გარცხნილობაზე, აქსესუარებზე, სამკაულზე, თავსაბურავზე, ესკიზები დამოუკიდებელი გრაფიკული ნამუშევრების შთაბეჭდილებას ტოვებენ. ასეთია ზეინაბის, ოთარ ბეგის, ისახარის მხატვრული სახეები.

სუმბათაშვილის „ღალატი“ იმ სპექტაკლებს შორისაა, რომლებიც ალ. თევზაძემ სრულად გააფორმა.

პროგრამა დაცულია თეატრისა და კინოს უნივერსიტეტის მუზეუმში.

თეატრალური ინსტიტუტი

აღ. თევზაძის ცხოვრება და შემოქმედება მჭიდროდაა დაკავშირებული თეატრალურ ინსტიტუტთან, ფაქტობრივად, რუსთაველის თეატრის შემდეგ, მისი მოღვაწეობის მთავარი ასპარეზი თეატრალური ინსტიტუტია.

სტუდენტური სპექტაკლების გაფორმებას აღ. თევზაძე ინსტიტუტის აღდგენისთანავე (1939) იწყებს. მასთან ერთად მუშაობენ: დ. თავაძე, ირ. გამრეკელი, ბ. ლოკტინი, ს. ვირსალაძე და ა.შ. ავტობიოგრაფიაში მხატვარი საგანგებოდ აღნიშნავს თეატრალურ ინსტიტუტში გაფორმებულ სპექტაკლებს: „ი. ჭავჭავაძის „მაჭანკალი“, ბ. ლავრენიევის „რღვევა“, გ. ერისთავის „ძუნწი“, ა. ოსტროვსკის „ნიჭიერნი და თაყვანისმცემელნი“, ი. ტურგენევის „ერთი თვე სოფლად“ და სხვ. ამავდროულად ვკითხვლობდი ლექციებს კოსტიუმის ისტორიაში (არსებობს ცნობა).“

საქართველოს შოთა რუსთაველის თეატრისა და კინოს სახელმწიფო უნივერსიტეტის მუზეუმში³² დაცულია თეატრალურ ინსტიტუტში დადგმული სპექტაკლების ესკიზები. ისინი შესრულებულია XX საუკუნის თეატრალურ-დეკორატიულ მხატვრობაში გამორჩეული ხელწერის მქონე ხელოვანთა მიერ (ირ. შტენბერგი, დ. თავაძე, გ. ცერაძე, ბ. ლოკტინი, ფ. ლაპიაშვილი და სხვ.), რომელთა შორისაა ალექსანდრა თევზაძეც. მუზეუმში ინახება, ასევე, ინსტიტუტში დადგმული სპექტაკლების რეპერტუარიც, რომლის მიხედვითაც ა. თევზაძემ თეატრალურ ინსტიტუტში გააფორმა: ი. ჭავჭავაძის „მაჭანკალი“ (პრემიერა: 16/XII. 1940. რეჟ. აკ. ვასაძე), ა. ოსტროვსკის „ნიჭიერნი და თაყვანისმცემელნი“ (პრემიერა: 11,18,25/XI. 1941. რეჟ. დ. ალექსიძე),³³ გ. ერისთავის „დავა“ (პრემიერა: 26/V. 2/VI. 1941. რეჟ. აკ. ვასაძე), გ. ერისთავის „ძუნწი“ (პრემიერა: 14/IV. 1941. რეჟ. კ. პატარიძე), გ. გუნიას „ადვოკატთან“ (პრემიერა: 14/IV. 1941. რეჟ. კ. პატარიძე), ბ. ლავრენიევის „რღვევა“ (პრემიერა: 5,6/I. 1942. რეჟ. აკ. ვასაძე),³⁴ ა. წერეთლის „პატარა კანი“ (პრემიერა: 20,21,23/I. 1942. რეჟ. კ. პატარიძე), ი. ტურგენევის „ერთი თვე სოფლად“ (პრემიერა: 20,23/I. 1951. რეჟ. მ. თუმანიშვილი).

ი. ჭავჭავაძის „მაჭანკალი“ (1940) აღდგენილი თეატრალური ინსტიტუტის ბირველ სასწავლო წელს დადგმული რიგით მესამე სპექტაკლია. უნივერსიტეტის

³² საქართველოს შოთა რუსთაველის თეატრისა და კინოს სახელმწიფო უნივერსიტეტი თავდაპირველად როგორც „საცენო ხელოვნების“ ინსტიტუტი, 1923 წელს, აკ. ფალავას მიერ შექმნილი დრამატული სტუდიის ბაზაზე დაარსდა. 1926 წელს ინსტიტუტმა შეწყვიტა არსებობა და 1939 წლის 1 სექტემბერს აკ. ხორავასა და აკ. ფალავას თაოსნობით კვლავ აღდგა. 1923 წლის მსგავსად, 1939 წელსაც, თეატრალურმა ინსტიტუტმა რუსთაველის ეროვნული თეატრის შენობაში დაიდო ბინა (რუსთაველის გამზ. #17). სწორედ ამ პერიოდიდან მოყოლებული, მუზეუმში თავმოყრილია ინსტიტუტში დადგმული სპექტაკლების ესკიზები.

³³ ესკიზებზე ავტობიოგრაფია თარიღით: 1940 წლის 8 თებერვალი.

³⁴ რეპერტუარის ორივე დოკუმენტში მხატვრის ველი ცარიელია, ამ სპექტაკლის შესახებ მხატვარი ავტობიოგრაფიაში მის მიერ თეატრალურ ინსტიტუტში გაფორმებული სპექტაკლების ჩამონათვალში უთითებს.

მუზეუმში წარმოდგენის შვიდი ესკიზია. საგარაუდოდ, მხატვარმა ესკიზების რამდენიმე ვარიანტი შექმნა. ნაწილზე მითითებულია – I, ნაწილზე კი II ვარიანტი. მუზეუმში, ასევე, ინახება ამავე სპექტაკლის აკვარელში შესრულებული ხუთი ესკიზი. ისინი, მსგავსებასთან ერთად (კომპოზიცია, იდენტური დეტალები), განსხვავებულია ფერწერული ენით, სივრცის ორგანიზების პრინციპით, მხატვრული გადაწყვეტით, აქცენტით ეთნოგრაფიულ გარემოზე და, სტილისტური თვალსაზრისით ახლოს დგანან აღ. თევზაძის მიერ იმავე პერიოდში სპექტაკლებისთვის „დავა“, „ადვოკატთან“, „ნიჭიერნი და თაყვანისმცემენი“ შესრულებულ ესკიზებთან (სურ. 8).

სურ. 8. ი. ჭავჭავაძის „მაჭანკალი“, 1940. დეკორაციის ესკიზები. თეატრისა და კინოს უნივერსიტეტის მუზეუმი.

მიუხედავად იმისა, რომ სპექტაკლისთვის „მაჭანკალი“ შექმნილი ესკიზები ავტოგრაფების გარეშეა, ყველა მათგანი, საგარაუდოდ, ერთ მხატვრს უნდა ეკუთვნოდეს. „მაჭანკალი“ რეპერტუარის მიხედვით აღარ განხორციელებულა (1968-1969 სასწავლო წლის ჩათვლით). ეს გარემოება ამყარებს ჩვენს მოსაზრებას სპექტაკლისთვის ესკიზების სხვადასხვა ვარიანტისა და ერთი ავტორის შესახებ.

ალ. თევზაძის, როგორც მხატვარ-დეკორატორის მოღვაწეობა თეატრალურ ინსტიტუტში 1940-1952 წლებს მოიცავს და აღდგენილი ინსტიტუტის საწყისებს უკავშირდება. 1940 წელს გაფორმებული ი. ჭავჭავაძის „მაჭანკალის“ შემდეგ მხატვარი ასრულებს ესკიზებს სპექტაკლისთვის ა. ოსტროვსკის „ნიჭიერი და თაყვანისმცემელი“ (1940-1941). უნივერსიტეტის მუზეუმში დაცულია სადიპლომო სპექტაკლისთვის შესრულებული დეკორაციის სამი, ტიპაჟისა და კოსტიუმის ექვსი ესკიზი. აღნიშნული ნიმუშები ათვალსაჩინოებს ალ. თევზაძის ხელწერას და მოქმედ გმირთა სახასიათო სახეების შექმნის მისეულ ოსტატობას. ესკიზებზე მხატვარი არ არის მითითებული. ყველა მათგანს ახლავს აკ. ხორავასა და დ. ალექსიძის ხელმოწერები თარიღით: „18.II.1940. ჟ. ხორავა; დ. ალექსიძე 8.II.1940. ტფილისი“. ერთ-ერთი ესკიზის უკან წარწერაა (შესრულებულია მოგვიანებით) „ოსტროვსკი „ნიჭიერი და თაყვანისმცემელი“, დ. ალექსიძე, დ.თავაძე. 18/XI – 40“. რეპერტუარში პრემიერის თარიღად 1941 წლის ნოემბერია მითითებული. ამ ორი განსხვავებული მონაცემის შედარება საშუალებას გვაძლევს ვივარაუდოთ, რომ აღნიშნული სპექტაკლი ერთ-ერთია განახლებული თეატრალური ინსტიტუტის პირველ სპექტაკლებს შორის. ყველა ესკიზს აკ. ხორავას ავტოგრაფის ქვეშ მისივე ხელით მიწერილი აქვს 1940 წლის 8 თებერვალი (სურ. 9).

სურ. 9. ა. ოსტროვსკის „ნიჭიერი და თაყვანისმცემელი“, 1941. დეკორაციის და კოსტიუმის ესკიზები. თეატრისა და კინოს უნივერსიტეტის მუზეუმი.

ალ. თევზაძის მიერ ფანქრითა და აკვარელით შესრულებული ესკიზები დახვეწილი, მსუბუქი და მშვიდი გარემოს ამსახველია. დეკორაციები ზომიერადაა გაჯერებული თნობითი დეტალებით. კოსტიუმის ესკიზები სცენურ სამოსელთან ერთად ამაღდროულად ტიპაჟების ხასიათის გამომხატველი ნამუშევრებია. რიგ შემთხვევაში სახასიათო პორტრეტებით, მოქმედ გმირთა პლასტიკასა და პოზებზე აქცენტით. აღნიშნული ესკიზები სტილისტურად ახლოს დგას ალ. თევზაძის მიერ ინსტიტუტშივე გაფორმებულ სპექტაკლებთან: „დავა“, „ადვოკატთან“, „მაჭანკალი“.

1941 წელს დაიდგა ვ. გუნიას „ადვოკატთან“ (IV კურსის სადიპლომო სპექტაკლი). უნივერსიტეტის მუზეუმში დაცული რვა ესკიზიდან მხოლოდ ერთია დეკორაციის, დანარჩენი პერსონაჟებს ასახავს. ბუნწი, მაგრამ გამომსახველი ხერხებით მხატვარი მათ მკვეთრად გამოხატულ სახეებს ქმნის. ამა თუ იმ სახასიათო პოზით, ჟესტით, მიმიკით, ზუსტად მიგნებული პლასტიკური ხაზით იუმორით გადმოსცემს მოქმედ გმირთა ტიპაჟებს და აქცენტს მათ კოსტიუმებზე აკეთებს. ალ. თევზაძის მიერ სპექტაკლებისთვის „ნიჭიერნი და თაყვანისმცემელნი“ და „ადვოკატთან“. შესრულებული ესკიზები არა მხოლოდ ქრონოლოგიური და სტილისტური თვალსაზრისითაა მსგავსი, არამედ იდენტურია მხატვრული მიდგომის მხრივაც (სურ. 10).

ვ. გუნიას „ადვოკატთან“ განახლებული ინსტიტუტის რიგით მეოთხე სპექტაკლია. რეპერტუარში მითითებულია: „პრემიერა 1941 14/IV. ავტორი ვ. გუნია, დამდგმელი კ. პატარიძე“, ნაბეჭდ დოკუმენტში მხატვრის მისათითებელ ცარიელ ველში პასტით მიწერილია დ. თავაძე, რაც არ უნდა იყოს სწორი. აღნიშნული ესკიზები სტილისტურად ალ. თევზაძის ხელწერას ავლენს. თევზაძეა ასევე მითითებული ესკიზის უკანა სიბრტყეზე გაკეთებულ მინაწერშიც: „გუნია „ადვოკატთან“ კ. პატარაძე, ა. თევზაძე 14/IV-41“.

რეალისტურად გადმოცემულ გარემოსა და დეტალებზე აქცენტებით ხასიათდება აკ. ვასაძის მიერ დადგმული სპექტაკლისთვის – ვ. ერისთავის „დავა“ (1941) შესრულებული ესკიზები. ფაქიზი და ამაღდროულად ჟღერადი კოლორიტით გამოირჩეული ეს ნიმუშები ტიპურია ალ. თევზაძის ხელწერისთვის. მუზეუმში დაცული სამი ესკიზიდან ორი ერთ სასურათო სიბრტყეზეა მოქცეული. შუაში წარწერით „მიღებულია“ ხორავას ავტოგრაფით და თარიღით: „2/IV.1941 წ.“ (სურ. 11).

სპექტაკლის დეკორაციათა ესკიზებში XIX საუკუნის ქართული სინამდვილის ამსახველი გარემო ერთდროულად შეიცავს კლასიკური და ეროვნული არიტექტურის მოტივებს. თნობითი ელემენტებით, თავშეკავებული ჟღერადობის ფერადოვანი გამით, ეს ესკიზები 1940 წელს დადგმული სპექტაკლის „მაჭანკალი“ მხატვრულ გაფორმებას გვაგონებს. ალ. თევზაძის მიერ ამავე პერიოდშია გაფორმებული სპექტაკლები: ვ. ერისთავის „ბუნწი“ (1941), ა. წერეთლის „პატარა კახი“ (1942).

სურ. 10. ვ. ვუნიას „ადვოკატთან“, 1941. კოსტიუმის ესკიზები.
თეატრისა და კინოს უნივერსიტეტის მუზეუმი.

ალექსანდრა თევზაძის შემოქმედება მთლიანად თეატრის მხატვრობას უკავშირდება. უმეტესწილად, მუშაობდა კოსტიუმებზე და სხვა სცენოგრაფებთან (ირ. გამრეკელი, ს. ქობულაძე, დ. თავაძე) ერთად აფორმებდა სპექტაკლებს. 1930-იანი წლების დასაწყისიდან ალ. თევზაძე რუსთაველის თეატრშია. მონაწილეობს ორ ათეულამდე სპექტაკლის მხატვრულ გაფორმებაში (1932-1941 წლებში). მათ შორის

სრულად გააფორმა ა. ოსტროვსკის „უდანაშაულო დამნაშავენი“ და ე. სკრიბის „ჭიქა წყალი“. რუსთაველის თეატრის ვარდა ა. თევზაძე სპექტაკლებს აფორმებდა კ. მარჯანიშვილის თეატრში, ბათუმისა და ცხინვალის თეატრებში.

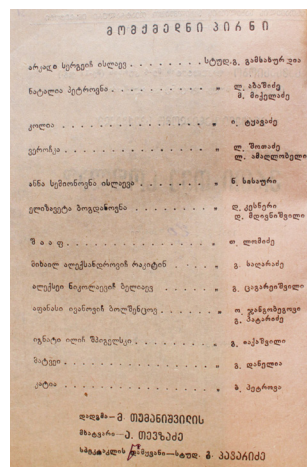
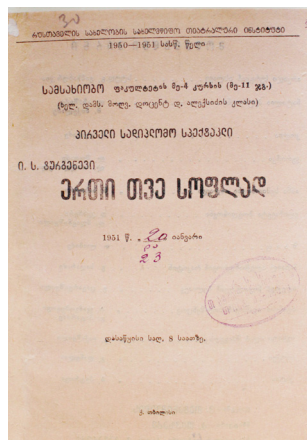
თეატრალური ინსტიტუტი ალ. თევზაძის შემოქმედების ცალკე ეტაპია. იგი 1940-1952 წლებს მოიცავს. სტუდენტური სპექტაკლების გაფორმების პარალელურად, ალ. თევზაძე კითხულობდა ლექციებს კოსტიუმის ისტორიაში. მისი, როგორც მხატვარ-დეკორატორის, მოღვაწეობა თეატრალურ ინსტიტუტში ძალიან ნაყოფიერი იყო 1941 წელს. მხოლოდ ამ პერიოდში მხატვარმა ექვსი სპექტაკლი გააფორმა. თანამშრომლობდა აკ. ვასაძესთან, კ. პატარიძესთან, დ. ალექსიძესთან. ათწლიანი პაუზის შემდეგ, 1951 წელს კი მუშაობს მ. თუშანიშვილთან და აფორმებს ი. ტურგენევის „ერთი თვე სოფლად“ (სურ. 12).

ალ. თევზაძის ავტობიოგრაფიიდან ცნობილი ხდება, რომ მხატვარი მონაწილეობდა საოპერო სპექტაკლების კოსტიუმების შექმნაში ქართული ხელოვნების დეკადისთვის, რომელიც 1936 წელს მოსკოვში გაიმართა. მუშაობდა წიგნის გრაფიკაში. გაფორმებული აქვს: ლეონიდ პანტელეევისა და გრიგორი ბელიზის „შვიდის რესპუბლიკა“, ჰარიეტ ბიჩერ სტოუს „ბიძია თომას ქონი“ და ვლადიმერ მაიაკოვსკის „ვინ უნდა იყოს“.

სურ. 11. გ. ერისთავის „დავა“, 1941. დეკორაციის ესკიზი. თეატრისა და კინოს უნივერსიტეტის მუზეუმი.

ალ. თევზაძის შემოქმედებითი მემკვიდრეობა უმთავრესად გასული საუკუნის 30-40-იან წლებში შესრულებული ესკიზებითაა წარმოდგენილი. სპექტაკლების განსხვავებული მხატვრული გადაწყვეტის მიუხედავად, მისი ესკიზები ყოველთვის გამოიჩენს მხატვრულ სახეთა ხასიათის შექმნა-წარმოჩენით, ვმირის მთავარი პლასტის აქცენტირებით, გამოსახულებათა ნაზვასმული პლასტიკით, დინამიზმით, თავშეკავებული ფერადონებით, კოსტიუმის ისტორიის ღრმა ცოდნით, ტიპაჟების ეს მრავალფეროვანი გალერეა, ამაგდროულად, კოსტიუმების გალერეაა, რომელიც ირეკლავს არა მხოლოდ კონკრეტული სპექტაკლის მხატვრული გადაწყვეტის საერთო ხასიათს, არამედ ეპოქის მხატვრულ ტენდენციებს. ალ. თევზაძის დეკორაციის ესკიზებში ეპოქის ისტორიული სახე ყოველთვის წამყვან მნიშვნელობას ინარჩუნებს. თეატრის მხატვრის – ალექსანდრა თევზაძის – შემოქმედება XX საუკუნის ქართული სცენოგრაფიის და ქართული თეატრის ისტორიის განუყოფელი ნაწილია.

სურ. 12. ი. ტურგენევის „ერთი თვე სოფლად“, 1951. დადგმა მ. თუმანიშვილის. მხატვარი - ალ. თევზაძე. თეატრისა და კინოს უნივერსიტეტის მუზეუმი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აბულაძე ბ., უდანამაულოდ დამნაშავენი, გაზ. „კომუნისტი“. #226, 02.10. 1938;
2. ბელაშვილი თ., თბილისის ოპერის თეატრის ფარდა და თეატრალურ-დეკორატიული მხატვრობა, უცნობი სერგო ქობულაძე, წიგნი I, თბილისი, 2016;
3. ბერიძე ვ., მოგონებები, თბილისი, 1987;
4. ბოგერია ალ., უფსკრულისკენ დაქანებული უმწეო წოდება – „შემოდგომის აზნაურები“ რუსთაველის თეატრში, „საბჭოთა ხელოვნება“, 1936 წ. #3. გვ. 39-42, 55;
5. დიოგენი. „უდანამაულო დამნაშავენი“ რუსთაველის თეატრში, „საბჭოთა ხელოვნება“, 1938 წ. #6, გვ. 46-50;
6. დოლიძე ი., მენსიერების ისტორიიდან – ესკიზების კოლექცია, სამეცნიერო შრომების კრებული „ART კვლევები“, წიგნი III, თბილისი, 2021, გვ. 14-54;
7. დუდუჩავა ა., მოსკოვში ქართული ხელოვნების დეკადის გამო, „საბჭოთა ხელოვნება“, 1936 წ. #9 – 10;
8. თეატრის მხატვრობა, კოტე მარჯანიშვილის სახელობის თეატრის კოლექცია, თბილისი, 2008;
9. თუმანიშვილი ე., შოთა რუსთაველის სახელობის აკადემიური თეატრის მუზეუმში დაცული კოლექციის ზოგადი დახასიათებისათვის (XX ს-ის 20-40-იანი წლების ესკიზები), Ars Georgica, 2015, ელექტრონული ჟურნალი.
<http://www.georgianart.ge/index.php/ka/2010-12-03-16-25-41/177--XX-20-40-.html>
10. თუმანიშვილი ე., სცენოგრაფიის განვითარების ტენდენციის შესახებ (ზოგადი სურათი-მონახაზი: 1920-1970-იანი წლები), Ars Georgica, 2017, ელექტრონული ჟურნალი
<http://georgianart.ge/index.php/ka/component/content/article/213.html?ed=18>
11. ისტორიული სცენური სამოსელი, თბილისი, 2015;
12. გაზ. „კომუნისტი“, 1927. #114;
13. მგალობლიშვილი ვალ., რუსთაველის თეატრის მორიგი გამარჯვება შემოქმედებითი გარდაქმნის ახალ გზაზე“, „საბჭოთა ხელოვნება“, 1936, #6, გვ. 21;
14. რუსთაველის თეატრი, თბილისი, 1981;
15. რუსთაველის თეატრის სცენოგრაფია 1950-2000, თბილისი, 2019;
16. გაზ. „რუსთაველის თეატრი“, 1934 წლის 16 დეკემბერი;
17. სანდრო ახმეტელი, თბილისი, 1977;
18. უცნობი სერგო ქობულაძე, წიგნი I, 2016, პროექტის ხელმძღვანელი მარიამ გაჩეჩილაძე;
19. ციციშვილი მ., გაჩეჩიშვილი ნ., თეატრის მხატვრობა 1920-1950, შოთა რუსთაველის სახელობის თეატრის კოლექცია, თბილისი, 2008;
20. შანშიაშვილი ს., ჩემი შთაბეჭდილებანი საკავშირო ფესტივალზე. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1936 წ. #6. გვ. 13-17;
21. Беридзе В., Езерская Н., Искусство Советской Грузии 1921-1970, Москва, 1975 г.
22. Герман Цверганишвили, Гений Грузинского Народа – Ладо Гудиашвили, Журнал громких событий <https://zvezdasochi.ru/tpost/1410h0kr52-genii-gruzinskogo-naroda-lado-gudiashvil>

ALEXANDRA TEVSADZE – A THEATRE PAINTER

Summary

Curriculum vitae in first person (archive document): *“I, Alexandra Tevsadze (patronymic – Alexander), was born in 1896 in the city of Tbilisi. I finished my school education in 1915 with a gold medal. At the same time, I learned painting in the school of B. Vogel and N. Sklifosovsky. From 1920 I taught painting in secondary school (a certificate is attached). Soon I started studying at the Academy of Arts in the class of Yevgeny Yevgenyevich Lanceray and Adolf Iosifovich Charlemagne. In 1930 after graduation from the Academy I worked in the Museum of Arts. Then in the Rustaveli Theater, on the design of costumes and the whole performances at the College of Theater. The following shows and performances were designed by me: Fr. Schiller’s “The Robbers” (costumes by Sergo Kobuladze and A. Tevsadze, stage design by the painter I. Gamrekeli), L. Slavin’s “Intervention” (stage design - I. Gamrekeli, costumes -A. Tevsadze), V. Shkvarkin’s “The Bastard” (stage design – S. Kobuladze, costumes – A. Tevsadze), A. Kornejtshuk’s “Platon Krechet” (stage design – S. Kobuladze, costumes – A. Tevsadze), K. Mdivanis “Alkazar” (set design Tavadze, costumes – A. Tevsadze), S. Shanshiashvili’s “Arsena” (set design – I. Gamrekeli, costumes – A. Tevsadze), Sh. Dadiani’s “The Yesterdays” (stage design – I. Gamrekeli, costumes – A. Tevsadze), Sh. Dadiani’s “From the flame“ (stage design – I. Gamrekeli, costumes – A. Tevsadze). In the Opera Theater I designed costumes for the Decade of Georgian Art in Moscow in 1936.*

In the Rustaveli Theater I created the stage design for the following performances: A. N. Ostrovsky’s “Guilty Without Fault” and Eugène Scribe’s “A Glass of Water”. In Batumi theater – “The Betrayal” by A. Sumbatasvili-Yushin, in Stalinir – Sh. Dadiani’s “Gegechkori” and “My Son” by I. Gergelia and Litovchev. At the Higher School of Theater – „Matchmaker” by I. Chavchavadze, “The Rift” by B. Lavrenyov, “The Scrooge” by G. Eristavi, “Talents and Admirers” by A. N. Ostrovsky, “A Month in the Country” by I. Turgenev, etc. Besides, I gave lectures in the subject “Art of Costume Design” (a certificate is enclosed).

In Marjanishvili Theater I worked on the following performances: “Masquerade” by M. Lermontov and “Zizamuri” by G. Nakhuzrishvili. I have also created costumes for the actors’ ensemble.

As a book illustrator I participated in the graphic representation of the following books: “Republic of Rascals”/ “The Republic of ShKID” by G. Belych and L.

Pantelejev, "Uncle Tom's Cabin" by H. E. Beecher Stowe, "Who to Be?" by V. Mayakovsky.

In 1945 I was awarded a medal "For bravery, proven in the Great Patriotic War" by the Painters' Association for my social activities.

July 7, 1967 A. Tevsadze"

Al. Tevsadze's autobiography preserved in the Palace of Arts of Georgia. Tevsadze is the only document filled in by her own hand. The information about the person of A. Tevsadze is so meagre that the reconstruction of her life and work is made difficult. Even in art historical studies, nothing is reported about this artist. For this reason, great importance is attached to any material or information about this artist.

While working on the sketches kept in the Musum of Sh. Rustaveli State University of Theatre and Film of Georgia, my attention was drawn to the works of this artist. This is where my interest in researching the work of this artist came from. Her autobiography served as a guide for me to discover and study the materials kept in the museum as well as in the Palace of Arts of Georgia. It turned out that A. Tevsadze's estate deals with theatre. Her works – about 50 sketches – are designs of costumes for the theatre performances – "Arsena", "The Yesterdays", "Master" and "Platon Kretchet" (45 sketches). They were granted the status of movable monument of cultural heritage in 2012.

The conducted research of the documents allows us to present the life and work of A. Tevsadze in the following way: The painter was born in Tbilisi in 1896. During her school education she attended the art school of B. Vogel and N. Sklifosovsky. At the beginning of the 20th century there were two art schools in Tbilisi: the School of Sculpture and Fine Arts in Tbilisi and a public school led by N. Sklifosovsky. Here studied many later famous painters – E. Akhvlediani, S. Kobuladze and others. A. Tevsadze also studied at this school. She continued her studies at the Art Academy, founded in 1922, and received professional training. A. Tevsadze belongs to the first generation of graduates of the Academy of Arts. According to her autobiography, she started working at the Art Museum in 1930 after graduating from the Academy of Arts. Then at the Rustaveli Theatre, at the College of Theatre Arts, where she worked on the design of costumes and the set of entire performances. Since that time, the artist has been exclusively involved with theatre. At the College of Theatre Arts, she creates stage designs in the years 1940-1952. Her work is particularly active in the first years of the newly founded Theatre College (also known as the Institute) – in the years 1932-1941. Later, she works on theatre productions in the Marjanishvili Theatre, in the theatres of Batumi and Zkhinvali.

The artist's interest was also in graphic design. She worked on the costumes for the ensembles. She also designed the costumes for the Decade of Arts in Moscow in 1936. Alexandra Tevsadze died in 1976, at the age of 80.

The 1930s is an extremely interesting period, the very time when A. Tevsadze's artistic career began. In Georgian painting, the modernist tendencies of the 1920s are still current; in the 1930s, the realistic and, to a certain extent, illustrative tendency emerges. It is the time when "socialist realism" begins to assert itself in art. It is also an interesting period of search in Georgian theatre. The work of K. Marjanishvili and S. Akhmeteli determines the artistic processes not only in the two leading state theatres of Georgia, but also in the theatre landscape of the whole Georgia.

Alexandra Tevsadze has been working in the Rustaveli Theatre since 1932. She worked on designing the costumes for the performance of Fr. Schiller's "The Robbers" (1933. Directed by S. Akhmeteli, Sh. Aghsabadze) together with the painter S. Kobuladze. A draught of a woman's costume is preserved in the museum of the Rustaveli Theatre. Schiller's "The Robbers" was probably to be the artist's first work at the Rustaveli Theatre.

A. Tevsadze's Oeuvre consists of sketches made in the 1930s and 1940s. Regardless of the different artistic conceptions, A. Tevsadze's sketches are always full of changeable sculpture, dynamics, moderate colour palette, they are characterised by profound knowledge of costume design. This diverse gallery of heroic types reflects not only the whole concept of a concrete theatrical performance, but also the artistic tendencies of the epoch. In A. Tevsadze's sketches, the historical image of the time always retains important significance.

The work of A. Tevsadze – the theatre painter – belongs to the inseparable part of Georgian scenography and Georgian theatre history.

ALEXANDRA TEVSADZE – EINE THEATERMALERIN

Zusammenfassung

Lebenslauf in erster Person (Archivdokument): *„Ich, Alexandra Tevsadze (Vatersname – Alexander), wurde 1896 in der Stadt Tbilisi geboren. Meine Schulbildung schloss ich 1915 mit einer Goldmedaille ab. Zur gleichen Zeit lernte ich das Malen in der Schule von B. Vogel und N. Sklifosovsky. Ab 1920 unterrichtete ich Malen in der Mittelschule (eine Bescheinigung wird beigelegt). Bald darauf begann ich das Studium an der Kunstakademie in der Klasse von Yevgeny Yevgenyevich Lanceray und Adolf Iosifovich Charlemagne. 1930 nach der Absolvierung der Akademie arbeitete ich im Museum der Künste. Danach im Rustaveli-Theater, an der Gestaltung der Kostüme und der ganzen Vorstellungen an der Hochschule für Theater. Von mir wurden folgende Vorstellungen und Aufführungen gestaltet: Fr. Schillers „Die Räuber“ (Kostüme von Sergo Kobuladze und A. Tevsadze, Bühnenbild vom Maler I. Gamrekeli), L. Slavins „Intervention“ (Bühnenbild – I. Gamrekeli, Kostüme – A. Tevsadze), V. Shkvarkins „Der Bastard“ (Bühnenbild – S. Kobuladze, Kostüme – A. Tevsadze), A. Kornejtshuks „Platon Kretschet“ (Bühnenbild – S. Kobuladze, Kostüme – A. Tevsadze), K. Mdivanis „Alkazar“ (Bühnenbild Tavadze, Kostüme – A. Tevsadze), S. Shanshiashvilis „Arsena“ (Bühnenbild – I. Gamrekeli, Kostüme – A. Tevsadze), Sh. Dadianis „Die Gestrigen“ (Bühnenbild – I. Gamrekeli, Kostüme – A. Tevsadze), Sh. Dadianis „Aus dem Flammen“ (Bühnenbild – I. Gamrekeli, Kostüme – A. Tevsadze). Im Operntheater gestaltete ich Kostüme für die Dekade der georgischen Kunst in Moskau im Jahre 1936.*

Im Rustaveli-Theater habe ich das Bühnenbild für folgende Aufführungen geschaffen: A. N. Ostrowski's „Die schuldlos Schuldigen“ und Eugène Scribe's „Ein Glas Wasser“. Im Theater von Batumi – „Der Verrat“ von A. Sumbatasvili-Jushin, in Stalinir – Sh. Dadianis „Gegechkori“ und „Mein Sohn“ von I. Gergelia und Litovchev. An der Hochschule für Theater – „Die Kupplerin“ von I. Chavchavadze, „Die Kluft“ von B. Lavrenyov, „Der Geizige“ von G. Eristavi, „Talente und Verehrer“ von A. N. Ostrowski, „Ein Monat auf dem Lande“ von I. Turgenev u. a. Außerdem habe ich Vorlesungen gehalten im Fach „Kunst von Kostümgestaltung“ (eine Bescheinigung wird beigelegt).

Im Marjanishvili-Theater habe ich an folgenden Aufführungen gearbeitet: „Maskerade“ von M. Lermontov und „Zizamuri“ von G. Nakhuzrishvili. Auch habe ich Kostüme für das Schauspielensemble geschaffen.

Als Buchillustratorin habe ich an der grafischen Darstellung folgender Bücher teilgenommen: „Republik der Strolche“ von G. Belych und L. Pantelejev, „Onkel Toms Hütte“ von H. E. Beecher Stowe, „Wer soll ich sein?“ von V. Majakowski.

1945 wurde ich vom Malerverband für meine gesellschaftliche Tätigkeit mit einer Medaille „Für Tapferkeit, erwiesen im Großen Vaterländischen Krieg“ ausgezeichnet.

7. Juli 1967 A. Tevsadze“

Im Kunstpalais von Georgien aufbewahrte Autobiografie von Al. Tevsadze ist das einzige mit ihrer eigenen Hand ausgefülltes Dokument. Die Information über die Person von A. Tevsadze ist dermaßen karg, dass die Rekonstruktion ihres Lebens und Schaffens erschwert wird. Auch in den kunstwissenschaftlichen Studien wird nichts von dieser Künstlerin berichtet. Aus diesem Grund wird jedem Material bzw. Information über diese Künstlerin eine große Bedeutung beigemessen.

Während der Arbeit an den Skizzen, die Musum der Sh. Rustaveli Staatlichen georgischen Universität für Theater und Film aufbewahrt sind, wurde meine Aufmerksamkeit auf die Arbeiten dieser Künstlerin gelenkt. Daher stammt mein Interesse das Schaffen dieser Künstlerin zu erforschen. Ihre Autobiografie diente mir als Leitfaden die im Museum sowie im Kunstpalais Georgiens aufwahrten Materialien zu entdecken und diese zu studieren. Es stellte sich heraus, dass der Nachlass von A. Tevsadze sich mit dem Theater befasst. Ihre Arbeiten – ca. 50 Skizzen – sind Entwürfe von Kostümen für die Theateraufführungen – „Arsena“, „Die Gestrigen“, „Meister“ und „Platon Kretchet“ (45 Skizzen). Ihnen wurde 2012 der Status von beweglichem Denkmal des kulturellen Erbes verliehen.

Die ausgeführte Forschung der Unterlagen erlaubt uns das Leben und Schaffen von A. Tevsadze in folgender Weise darzulegen: Die Malerin wurde im Jahre 1896 in Tbilisi geboren. Während der Schulausbildung besuchte sie die Kunstschule von B. Vogel und N. Sklifosovsky. Zu Beginn des 20. Jh.-s gab es in Tbilisi zwei Kunstschulen: die Schule für Bildhauerei und schöne Künste in Tiflis und eine Privatschule, die von N. Sklifosovsky geleitet wurde. Hier studierten viele später bekannten Maler – E. Akhvlediani, S. Kobuladze u. a. In dieser Schule lernte auch A. Tevsadze. An der 1922 gegründeten Kunstakademie setzt sie ihr Studium fort und erhält berufliche qualifizierte Ausbildung. A. Tevsadze gehört zu der ersten Generation der Absolventen der Kunstakademie. Laut ihrer Autobiografie hat sie 1930 nach der Absolvierung der Kunstakademie begonnen im Kunstmuseum zu arbeiten. Dann im Rustaveli-Theater, an der Hochschule für Theaterkunst, wo sie an der Gestaltung von Kostümen und dem Bühnenbild ganzer Aufführungen arbeitete. Seit dieser Zeit befasst sich die Künstlerin ausschließlich mit dem Theater. An der

Hochschule für Theaterkunst schafft sie Bühnenbilder in den Jahren 1940-1952. Besonders aktiv ist ihr Schaffen in den ersten Jahren der neugegründeten Theaterhochschule (auch als Institut bekannt) – in den Jahren 1932-1941. Später arbeitet sie an Theateraufführungen im Marjanishvili-Theater, in den Theatern von Batumi und Zkhinvali.

Das Interesse der Künstlerin galt auch der Grafik. Sie hat an den Kostümen für die Ensembles gearbeitet. Ebenso gestaltete sie die Kostüme für die Dekade der Künste in Moskau 1936. Alexandra Tevsadze starb 1976, im Alter von 80 Jahren.

Die 30-er Jahre des 20. Jahrhunderts sind eine äußerst interessante Periode, gerade die Zeit, als die künstlerische Laufbahn von A. Tevsadze beginnt. In der georgischen Malerei sind immer noch die modernistischen Tendenzen der 20-er Jahre aktuell, in den 30-er Jahren taucht die realistische und in gewisser Hinsicht illustrative Tendenz auf. Es ist die Zeit, wo der „sozialistische Realismus“ beginnt sich in der Kunst durchzusetzen. Es ist auch eine interessante Zeit der Suche im georgischen Theater. Das Schaffen von K. Marjanishvili und S. Akhmeteli bestimmt die künstlerischen Prozesse nicht nur in den zwei führenden Staatstheatern Georgiens, sondern auch in der Theaterlandschaft von ganz Georgien.

Seit 1932 arbeitet A. Tevsadze im Rustaveli-Theater. Sie arbeitet an der Gestaltung der Kostüme zur Aufführung von Fr. Schillers „Die Räuber“ (1933. Regie S. Akhmeteli, Sh. Aghsabadze) zusammen mit dem Maler S. Kobuladze. Im Museum des Rustaveli-Theaters ist die Skizze eines Frauenkostüms aufbewahrt. Fr. Schillers „Die Räuber“ sollten vermutlich die erste Arbeit der Künstlerin am Rustaveli-Theater sein.

A. Tevsadze hat an der Gestaltung von folgenden Aufführungen im Rustaveli-Theater teilgenommen: A. Kornejtschuks „Platon Kretschet“ (1935. Regie Sh. Aghsabadze, Maler S. Kobuladze), I. Kotschergas „Meister“ (1935. Regie K. Pataridze, Maler S. Kobuladze), S. Kldiaschwilis „Der herbstliche Kleinadel“ (1936. Regie K. Pataridze, Maler D. Tavadze); Carlo Goldoni's „Mirandolina / La locandiera, die Wirtin“ (1936. Regie D. Alexidze, Maler S. Kobuladze), S. Shanshiashvilis „Arsena“ (1936. Regie A. Vasadze, Maler I. Gamrekeli); G. Mdivanis „Alkazar“ (1937. Regie D. Alexidze, Maler D. Tavadze); Sh. Dadiani's „Aus dem Funken“ (1937. Regie A. Vasadze, Maler I. Gamrekeli); N. Pogodins „Der Mann mit dem Gewehr“ (1939. Regie A. Khorava, Maler I. Garekeli). Die Gestaltung der Kostüme in diesen Aufführungen gehört A. Tevsadze.

Im Rustaveli-Theater hat sie das komplette Bühnenbild für folgende Aufführungen geschaffen: A. N. Ostrowski's „Die schuldlos Schuldigen“ (1938. Regie A. Vasadze) und Eugène Scribe's „Ein Glas Wasser“ (1941. Regie D. Alexidze). Im Theater von Batumi – Sumbatasvili-Jushins „Verrat“ (1943. Regie Murghulia), in Zkhinvali – Sh. Dadiani's „Gegechkori“ und I. Gergelias und Litovchevs „Mein Sohn“.

Das Leben und Werk von A. Tevsadze sind aufs Engste mit der Hochschule für Theaterkünste verbunden. Im Museum dieser Hochschule, heute der Staatlichen Universität für Theater und Film werden Skizzen und Entwürfe von den von ihr gestalteten Aufführungen aufbewahrt: I. Chavchavadzes „Die Kupplerin“ (1940. Regie A. Vasadze), A. N. Ostrowskis „Talente und Verehrer“ (1941. Regie D. Alexidze), G. Erstavis „Die Fehde“ (1941. Regie A. Vasadze), G. Eristavis „Der Geizige“ (1941. Regie K. Ptaridze), V. Gunias „Beim Rechtsanwalt“ (1941. Regie K. Pataridze), B. Lavrenyovs „Die Kluft“ (1942. Regie A. Vasadze), A. Zeretelis „Der Kleine Kachi“ (1942. Regie K. Pataridze), I. Turgenevs „Ein Monat auf dem Lande“ (1952. Regie M. Tumanishvili). Paralell dazu hielt sie Vorlesungen im Fach „Geschichte des Theaterkostüms“.

Der Nachlass von A. Tevsadze besteht aus den Skizzen, die in den 30-er und 40-er Jahren des 20. Jahrhunderts geschaffen wurden. Ungeachtet der unterschiedlichen künstlerischen Konzeptionen sind die Skizzen von A. Tevsadze stets voller veränderlichen Plastik, Dynamik, gemäßigten Farbenpalette, sie zeichnen sich durch tiefgründige Kenntnis der Kostümgestaltung aus. Diese vielfältige Galerie der Heldentypen widerspiegelt nicht nur das gesamte Konzept einer konkreten Theateraufführung, sondern auch die künstlerischen Tendenzen der Epoche. In den Skizzen von A. Tevsadze behält das historische Bild der Zeit stets wichtige Bedeutung bei.

Das Schaffen von A. Tevsadze – der Theatermalerin – gehört zum unzertrennlichen Teil der georgischen Szenografie und der georgischen Theatergeschichte.